

ПОСТ
И ДОСТОЙНОСТ

МАРТИН РАЛЧЕВСКИ: ДА СЕ ПОМОЛИМ
БОГ ДА НИ ДАДЕ СВЕСТНИ УПРАВНИЦИ

АВТЕНТИЧНАТА
СЕБЕРЕАЛИЗАЦИЯ

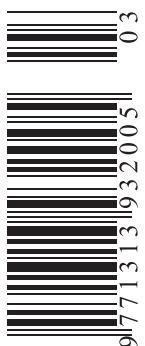
ДИМИТЪР ЗОГРАФ
И НЕГОВАТА ПЪТЕКА

СВЕТИЦИ НА ПРАВОСЛАВИЕТО

ПРОТЕСТАНТСКАТА
ОБЩНОСТ
В БЪЛГАРИЯ СЛЕД 1989 Г.

СВЕЩЕНИК
или ПСИХОТЕРАПЕВТ

ISSN 1313 - 9320
9 7713 139320 051

4,00 лв.

БР. 3/2014

атеље книжарница

къща за птици

атеље книжарница къща за птици

София, ул. „Проф . Асен Златаров“ 22

6 р. 3/2014

Андрей Деснички
ПОСТ
И ДОСТОЙНСТВО 6

Мартин Ралчевски:
ДА СЕ ПОМОЛИМ
БОГ ДА НИ ДАДЕ
СВЕСТНИ УПРАВНИЦИ 10

Юлия Тимофеева
ПСИХОТЕРАПЕВТ
ИЛИ СВЕЩЕНИК –
ПРИ КОГО ДА ОТИДЕМ? 14

Жасмина Донкова
ПРОТЕСТАНТСКАТА
ОБЩНОСТ 32
В БЪЛГАРИЯ СЛЕД 1989 Г.

45
Нова книга
на издателство ОМОФОР
СВЕТИЦИ
НА ПРАВОСЛАВИЕТО

50
Паскуале Йоната
АВТЕНТИЧНА
СЕБЕРЕАЛИЗАЦИЯ

62
Маргарита Друмева
ДИМИТЪР ЗОГРАФ
И НЕГОВАТА ПЪТЕКА

Главен редактор
Илиана Александрова

Редакционна колегия
Тодор Кичуков
Андрей Романов
Мариян Стоянов
Пламен Сибов

Дизайн и предпечат
Гергана Икономова

Разпространение
Ивайло Неколов
omorphor.dealer@gmail.com

Адрес на редакцията
София 1330
ул. Младежка улица 3
тел./факс: (02) 987 1655
e-mail: svet@pravoslavie.bg

Печат
Класик дизайн

В списанието
са използвани снимки на:
Пламен Сибов
Маргарита Друмева

Корица:
Marek Lach, Orthophoto

WWW.SVET.BG

УВОДНИ ДУМИ

ИЛИАНА АЛЕКСАНДРОВА

Свещеник или психотерапевт – при кого да отидем

Ако прочете бързо интервюто със свещеник Игор Поляков, човек може да реши, че авторът се мъчи да гискрепитира идеята за църковно благочестие. Толкова често той говори за църковната злоупотреба с понятия като грях, покаяние, изповед, послушание, смирение, така директно сочи нездравата зависимост на миряните от духовниците, изопачените представи за духовната връзка свещеник – енориаш, болезнената неразрешеност на психологичните проблеми, която се маскира с църковна свръхблагочестивост... че човек неволно се пита – този свещеник оставил ли място за истинското преживяване на църковната ни Вяра.

Да, разговорът за подмяната на истинското благочестие с вътрешно изкривеното и безплодно, определено ни избутва от зоната на църковен комфорт, на познатите ритуализира-

ни стереотипи, на клишетата, които така успокояват. Камо се започне от църковния етикет и се стигне до високопарните и отвлечени проповеди. Но истинският проблем е не в назоването на тези явления, които могат да се окажат пагубни за духовния живот, а в това, че примерите за тях са толкова много и така сраснали се с практиката, че изолирането им сякаш е невъзможно без да се разрушат цялата тъкан на църковното тяло.

Ако четем отново и бавно интервюто, ще видим друго. Ще видим как всяко действие, всяка привична стъпка в Църквата има две страни. И те не са като гледните точки на пессимиста и оптимиста към една и съща бутилка. Те са пътската и духовната компонента на падналата ни природа, които в Тайнствата на Църквата се проникват, освещават и преобразяват в нова твар. Или не се преобразяват, когато останем капана на „твърде човешкото“. Ще видим, че може да се говори сериозно за проблема на манипулациите в несполучливото духовно ръководство, което може да изопачи до степен на пародиране борбата за отсичане на волята, послушанието и смиренитето и други аскетически

практики от областта на монашеското служение – имитирани зле и опасно в контекста на съвременната европейска общност. За стесняването на духовния и интелектуален хоризонт на Вярващия под „Вещото“ ръководство на свещеника. Ще видим също така колко важно е за свещеника, когато се захваща да ръководи живота на неуверени, психично лабилни или психично болни свои чеда, да си дава сметка за пораженията, които неговата неподходяща намеса би могла да нанесе. И най-важното, което бихме могли да забележим в текста, е критерият за успешно служение на свещеника, който дава авторът – сам свещеник и психотерапевт. Свещеникът е бил на мястото си, ако е завел човека при Христос. И когато може да се зарадва, както добрия психотерапевт, че човекът няма нужда от него, защото търси помощ и я получава от общуването си с Христос.

Служението на свещеника в литургията и другите Тайнства на Църквата по волята на епископа, народа и по благодат Въздига Църквата до богочовешко общество; до трапеза Господня. Но това може да сподели едно общество от свободни и съзна-

телни хора, които вървят по пътя на Христос от любов към Него. А не група безволеши, помиснати и уплашени същества, които търсят гуру или духовен авторитет, който да ги освободи от бремето на избора и отговорността за собствения им живот.

В този брой на „Свет“ ще прочетете още въпроси и отговори за психичните проблеми на религиозния човек, за нездравата религиозност, за религиозната невроза и за пътищата на нейното преодоляване, както и текстове за предизвикателствата пред вярващите хора в нашата съвременност – в изкуството, културата, обществените отношения и бита. Ще видите също очерк за едни от най-добрите български иконописци и анализ на състоянието на промесманските общности в България, както и представяне на новата книга на издателство „Омофор“ – „Светици на Православието.“

Приятно четене.

ПОСТ

и гостойнство

Андрей Десницки

Началото на поста съвпадна с остра общество-политическа криза, да го кажем по-точно – с масова психоза.

Сега няма да говоря за политика, но ще кажа нещо за хората, без оглед на политическата им позиция... Всегда излезе на бял свят познатото, вътрешното: ние сме нещастни и без силни, постоянно ни обиждат и се готвят да ни убиват злобни тъмни сили, с които сами не можем да се справим; надяваме се само на някой могъщ, но и той едва ли ще ни помогне. Остава ни само да крещим или безволево да примиряме от ужас. Още веднъж ще подчертая, че това се виждаше във всички политически лагери. И е просто – всичко това е „родилната травма“ на нашето общество, опитът от революциите,

репресиите и войните на гладесети век, в които човекът твърде често се превръщаше в разходен материал. А онези, които не се съгласяваха, които рационално се опитваха да обясняват обстановката и да действат за неяната промяна, тях убиваха първи. Един такъв противоестествен подбор.

Какво общо има постът с всичко това? Там е работата, че отношението към поста и изобщо към духовния живот често произтича пак от същите предпоставки. Аз съм нищожно, незначително същество, играчка в ръцете на тъмните сили и да ме извади от тях може само ангел небесен или всесилен старец, но пък такъв няма и скоро май няма да има. Остава ми само да се паникьосам или да изпадна в ступор. Не са ли именно

от такъв порядък ужасите за единния данъчен номер, за Всесилните бесове или юдеомасони, не изва ли оттам невротичната изкривена религиозност, която по-скоро пречупва, отколкото изцелява човека? И в поста всичко това се изостря. Но нека се вслушаме в това, което Църквата говори за поста и към което и призовава в тези постни дни.

Канонът на св. Андрей Критски... В него няма почти нищо от онова, което свързваме обикновено с постническата религиозност. Няма го безкрайното предъявване на дребните грехове, няма ги подробните кулинарни правила, няма нито духовни старци, нито страшни юдеомасони. А какво има в него? Диалог на грешника със собствената грешна душа; откровен разговор, който протича пред Бога и над страниците на Писанието. И тази душа не е безсилен урод, не е играчка на злите сили. Историята на нейното грехопадение и възигането, към което е призвана, е равностойна на цялото Свещено Писание – поне за мен, защото това е моята душа и друга няма да имам.

Не говори ли за същото и Плачът Адамов, който ни въвежда в поста във вечернята с последованието на прошката? Този плач не е за това, че не-

гостатъчно съм постил и малко съм се молил, или че съм се карал с някого и изобщо за това, че нещо не ми се е получило и дано полека-лека да се оправи. Той е за загубата на Рая и за това как отново да го придобия. За това, че загубата ми е ослепителна и огромна; тя е по-голяма от целия свят. За по-малко и аз не съм съгласен. А главното е, че покайният канон, обърнат към душата ми, не прехвърля отговорността на някой друг, а призовава няя самата към действие. Съществуват само Бог и душата; всичко останало са обстоятелства и техните отношения. Обстоятелства, не съдържание. Да, имало е съблазни, но те са задължителна част от пейзажа и тук не става дума за тях. Впрочем, ние не сме отшелници и живеем в общество.

Значи ли това, че по време на постите трябва да се скрием от всичко външно, свеждали общуването си с другите до задължителния минимум? Добре е, ако някой успява в това, но то е изключение. Постът често се превръща във време на някакво особено напрежение в отношенията между християните – кой бил прав, кой крие... За всичко това в навечерието на поста говори апостолското четирио на Литургията: „Немощния във вратата приемайте без препирни за мнения. Един вярва, че може да яде всичко, а немощният яде

зеленчук. Които яде, га не презира оногова, които не яде; и които не яде, га не осъжда оногова, които яде, понеже Бог го е приел. Кои си ти, които съдиш чуждия слуга? Пред своя Господар стои твой, или пага. И ще бъде изправен, защото Бог е мощн да го изправи“ (Рим. 14:1-4).

Обикновено разбираят тези суми като указание „га си гледаш в твоята паничка“, с една сума, мярата на поста е различна за всеки и не трябва да се сравняваш с другите. Правилна мисъл, но апостол Павел не е писал за това. Той изобщо не говори за поста, а за спора, които разди-

рал християнската общност. В онези езически времена на пазара се продавало месо, останало от езически жертвоприношения, и купувачът не е можел да бъде сигурен, че купената мръвка не е била преди това посветена на Зевс или Афродита; да не говорим, че юдейските правила за ритуално чистата храна въобще не се спазвали от месарите на пазара. Какво да правят? Едни решили да се откажат от месото изобщо, за да не би случайно да се осквернят, други спокойно си ходели на пазара и не мислели за нищо лошо. За да стане по-ясно, ще дам пример от съвременността. Да предположим, че някъде се продава вносна

стока с баркод, произведен от някакви ужасни юдеомасони и за да го купиш, трябва да посочиш своя единен данъчен номер. Ужас, кошмар за някои православни – да купиш нещо такова, че и да го изядеш, значи да се продадеш на антихриста. Особено тук в постно време. А други православни казват: нищо страшно, всичко е от Бога; да Му благодарим – и хайде на масата. Павел казва и на едните, и на другите нека всеки да решава за себе си, но не напропвайтте решението си на останалите. В Църквата няма нито обновленци, нито мракобесници, а само християни, които стоят пред своя Господ, и даже ако някой е паднал, Господ ще го изправи.

Ако Канонът на св. Андрей ни призовава да възстановим собственото си достойнство, то апостолското четиво ни призовава да уважаваме чуждото. Да, и в едния, и в другия случай става дума за падение, може би дори за много сериозно падение, но въпросното уважение не прилича на изтърканата „политическа коректност“, готова всичко да приравни с всичко и да приеме за норма каквото си пожелаете. Нормата тук наистина е пределно висока и нашето несъответствие с нея очевидно – но е очевидно и онова достойнство,

към което сме призвани и което сме длъжни да уважаваме в другите, даже и принципно да не сме съгласни с тях. Именно това уважение към себе си и към другите катакстрофално не ни достига, особено след съветските десетилетия, които така ярко оживяват в последните дни – не само в паметта, но и в заобикалящата ни действителност.

Много често не ни достига уважение към човешкото достойнство и в църковния живот. Мисля, именно тук е коренът на много наши проблеми, на нашата неувереност, на онази агресивност, зад която неувереността се крие. И ако си спомним за обществено-политическия живот, мисля си, че именно това неумение да уважаваме себе си и другите кара постъвемските страни да се мяят от диктатура към хаос и обратно, в мъчително търсене на пътя си. Сменяме флагове и национални химни, приемаме нови закони и избираме нови управници, но решението на основния ни проблем лежи на съвсем друга плоскост. И по време на Великия пост това става особено ясно.

Превод от руски: Пламен Сивов

Източник: Pravamir.ru

Писателят **Мартин Ралчевски**
от Великобритания:

Да се помолим Бог да ни даде свестни управници

Петър МАРЧЕВ

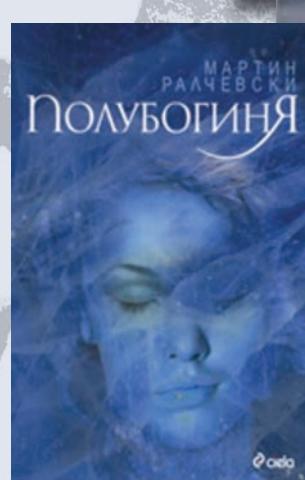
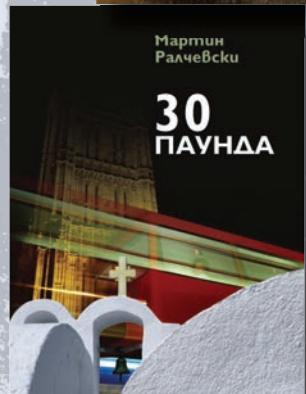
Мартин Ралчевски е роден в София на 4 март 1974 година. Завършил е Богословският факултет на Софийския университет с втора специалност география. Издателство „Сиела“ е издало и петте му книги „Безкрайна нощ“, „Горски дух“, „Полубогиня“, „30 паунда“ и „Измама“. От 2009 година живее със семейството си във Великобритания.

Кога разбра, че искаш да станеш писател, Мартине?

Разбрах го в Мексико през 2003 г. Там участвах в снимките на един филм. Беше неподносимо топло, трудно и... вълнуващо. Тогава усетих този силен прилив на енергия, който до днес почти не ме е напускал, и благодарение на който написах моите книги.

Какво е писането за теб – средство, цел, или...?

Не съм се замислял над този въпрос. Може би е начин да изразя чувствата си. В душата ми напират различни чувства и емоции, както междувременно е и при всеки човек, но аз просто се осмелявам, или по-точно казано – дръзвам да говоря и пиша за тях.

Кои теми те предизвикват като белетрист, за какво разказваш в своите романи?

Имам блог. Там има откъси от всичките ми романи и всеки може да ги прочете. Но за онези, които нямам интернет гостъп или пък време, бих казал накратко, че основната тема, която доминира в романите ми е Вярата.

Как се озова на Острова?

Давам си сметка, че всичко в моя живот се случва точно както съм си го пожелавал. Някога, още когато бях дете, отварях картиите на държавите по света и с часове се взирах в тях. Мечтаех. Заминахме с жена ми за Англия през 2009 г., защото в България ни беше трудно да отглеждаме децата си. Някак го решихме спонтанно. И го реализирахме. А затова как живея тук и какво значи да си емигрант, красноречиво говорят последните ми книги.

Имаш ли издадени книги и на английски език?

За мое съжаление, не. Но преди години инвестирах солидна сума за превода на „Безкрайна нощ“ – първия ми роман, защото вярвах, че ще успея да впечатля някое английско издавателство. Впоследствие разбрах, че тук кон-

куренцията в литературата е огромна. Все едно да кандидатстваш за работа в елитен ресторант, като за обявеното място има 100 кандидати. Нали разбираш – всеки чужденец е обречен при подобна конкуренция. Но все пак файлът с книгата на английски е все още у мен и ако случайно някой знае начин, или дори има идея как книгата да бъде издадена в Англия или Америка например, е добре дошъл да ми пише.

Ти си богослов по образование, това предполага, че си вярващ човек. Как практикуваш вярата си – постиши ли, причастваш ли се, събираме ли се с други българи в някой православен храм?

Добре го каза, че това предполага, че съм вярващ. Така е – вярващ съм. Но нека уточня, че това не ме прави добър човек. Всичко, за което споменаваш във въпроса, го правя, за съжаление обаче са малко българите, които редовно посещават православната църква в града, в който живея. Но от друга страна, слава Богу, че изобщо има такива!

Българската държава и нация са в дълбока криза. Отдалеч, от Острова, нещата се

Виждат може би по-ясно – можеш ли да поставиш някаква диагноза на българското общество? А после и да напишеш някаква рецепта за лечение, макар че не си лекар?

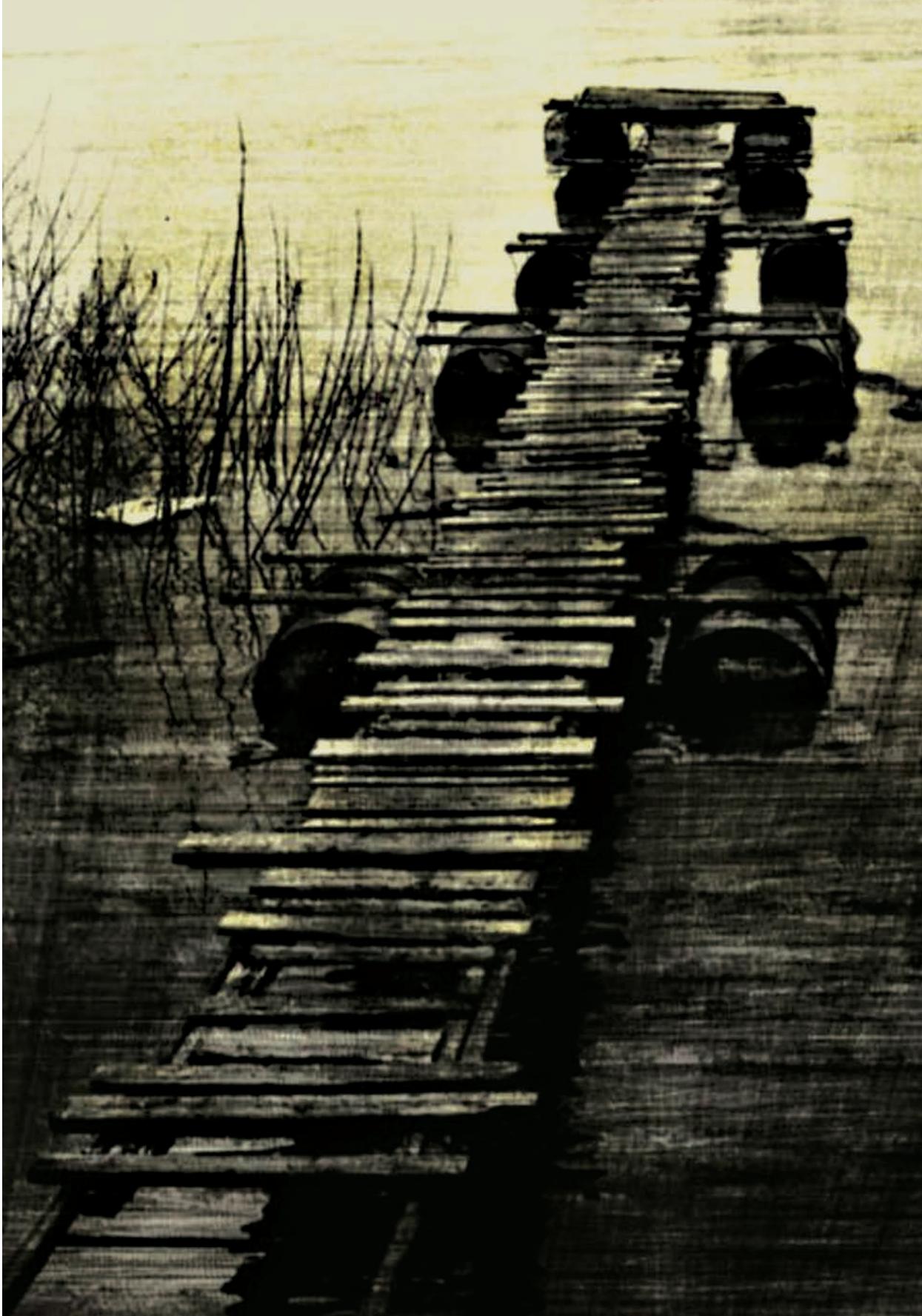
Диагнозата е проста. Страната е управлявана от правителство, подкрепено от хора без образование и оглупели старци. И това не е сарказъм. Това виждаме по телевизията на контрамитингите в подкрепа на Орешарски. Градското население, интелигентните хора и студентите не искат това управление. Аз бях в България през ноември, за да представя последната си книга „Измама“. Мога много да говоря за впечатленията си, но сега няма възможност. Затова ще отбележа най-важното. Най-шокиращото беше, че видях София празна. Е, не съвсем празна. Но не и такава, каквато я помня отпреди няколко години...

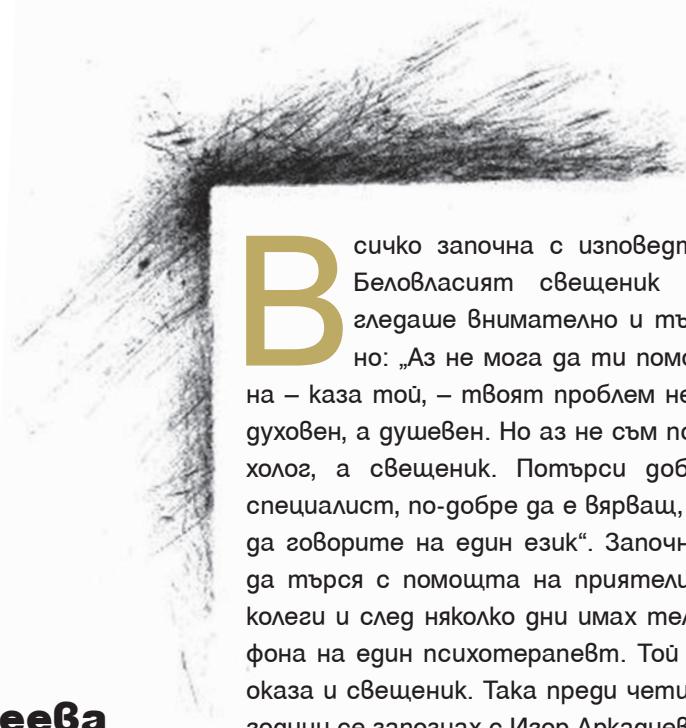
А иначе, рецептата е проста. Както насърко се случи с избора за Варненския митрополит. Имаше крайно неподходящи кандидати. Хората във Варна, а и в цялата страна, се бяха смущили. Изглеждаше, че нищо не може да се направи, но няколкостотин души, предимно варненици, решиха да се молят. Рещиха и го сториха. И Бог нареди нещата по чуден начин. Спусна им, така

да се каже, гвама кромка и добри епискону, за които доскоро никой не подозираше, че могат да кандидатстват за тази толкова желана камедра. Същото важи и в политически план. Българският народ не иска премиера с отворената уста, както го наричам, и неговото обкръжение. Но сякаш алтернатива няма. Всъщност, това не е така. Ако всички, които не го харесват, решат да казват вечер по една кратка молитва. Нещо като: „Господи, моля Те, опази България. Пости ни греховете и ни дай по-добри управници“. Мислите ли, че добрият Бог няма да ни чуе? Ще ни чуе, разбира се. И, както стана и с епископите, ще отстрани тези управници и ще ни даде свестни хора. Но, уви! – ако искаме да сме честни, трябва да признаем, че много малко от нас биха се молили по подобен начин.

Какво би искал да кажеш на читателите на списание „Свет“, а и на всички българи?

Нека се молим. Бог откликва на почти всяка молба, поради една проста причина – защото обича човека. И ако понякога забавя да откликне на молбите ни, нека не се отчаяваме, а тогава да търсим причината за това в себе си. ■

Юлия Тимофеева

ПСИХОТЕРАПЕВТ или СВЕЩЕНИК – *при кого да отидем?*

Игор Поляков е завършил Ленинградския институт по авиационно приборостроене. Работил е в Академията на гражданскация авиация, пак там записва аспирантура. Занимавал се с проблемите по подготовката на летци. През 1989 г. постъпва в Ду-

Всичко започна с изповедта. Беловласият свещеник ме гледаше внимателно и тъжно: „Аз не мога да ти помогна – каза мой, – твоят проблем не е духовен, а душевен. Но аз не съм психолог, а свещеник. Потърси добър специалист, по-добре да е вярващ, за да говорите на един език“. Започнах да търся с помощта на приятели и колеги и след няколко дни имах телефона на един психотерапевт. Той се оказа и свещеник. Така преди четири години се запознах с Игор Аркадиевич Поляков.

ховната семинария. През 1991 г. е ръкоположен в свещенически сан, служи в енорииите в Санкт-Петербургска епархия. През 1996 г. завършва Духовната академия и защитава докторат на тема „Същност и произход на религията“. Дисертацията му е наградена с премия на митрополит Никодим, втора степен. Преподавал е богословие и Въведение във философията в Духовната семинария. Получил е допълнително образование в Института за психологическо консултиране. Понастоящем е директор на Центъра за практическа психология „ПРОТОС“, практикуващ психолог, автор и водещ на много тренинги.

През тези години узнах, че съветът, който бях получила на изповедта, е голяма редкост: в църковните срещи съществува устойчиво и агресивно предубеждение против психологите. „Отецът не благославя“ – често съм чувала в отговор на предложението някой да се обърне към психотерапевт. От друга страна, светските хора отъждествяват свещениците с психологите: „За какво ти е психолог, поговори с отеца“. Трябва да отбележа, че в Църквата ми прозвървя – и със свещениците, и с катехизаторите, и с приятелите-енориаши. Моят опит е по-скоро положителен: хората ми помогнаха да измина пътя на съзнателното Въцърковяване, свещениците ме научиха да бъда самостоятелна и от-

говорна, видях убедителни примери на любов, уважение и милосърдие. Но аз забелязах едно противоречие, което не ми даваше покой: почти всеки от моите приятели в Църквата, въпреки своята искрена Вяра, имаше някакъв свой болезнен проблем, който не нариаше решение.

Една жена имаше трудни отношения с родителите си. Друга отричаше своята женственост и сексуалност и не се грижеше за себе си. Мајка, която не обичаше дъщеря си и трудно се разбираше с нея. Мъж, който се страхуваше от жените и ги унижаваше. И жена, която презираше мъжете... Примерите са много. Някой осъзнава своя проблем и се прада, а друг не го вижда и не иска да знае за него. Така светският човек има пълното право да попита: как можете да се наричате християни? А нали и аз, и моите приятели сме в Църквата повече от десет години...

В църковните среди не успях да намеря разрешение на своите недоволения и отговор на въпросите си. И аз отново се обърнах към Игор Аркадиевич Поляков с молба да ми помогне да се ориентирам в противоречията. За пръв път през тези години ние разговаряхме не като клиент и психолог, а така да се каже, като свободни хора.

Игор Аркадиевич, когато учехте в Духовната семинария и Академията, там преподаваха ли психология?

През онни години не.

A сега?

Преподават, но „православна психология“, и по-добре би било да не го правеха. Разбираате ли, когато психологията придобие конфесионален, съгласуван с религиозните принципи характер, тя престава да бъде психология?! А това е някакво психоложическо знание. Дълбинната, съвременна психология, която се е развивала от 20-те години на ХХ век, се възприема като бесовска. Това е крайно непрофессионален подхod: когато някоя област, някой раздел от науката се нарича бесовски и се изхвърлят жизнено важни, основополагащи раздели, необходими за разбирането на човешката душа.

Тоест завършилия Духовната семинария и ръкоположен за свещеник не можем априори да смятаме за квалифициран психолог, тъй като не е получил необходимото ниво и обем от знания?

Отчасти да, но това е деликатна област. Можеш да получиш университетска диплома от факултета по

психология, но това не значи, че станал психолог. Мястото на психологията е между науката и изкуството. За да станеш добър психолог, са необходими особена нагласа на душата, способности, гар, но и образование, задължително. При това човек може да бъде прекрасен професор и лектор, и в същото време слаб психотерапевт.

ПОЧТИ ВСЕКИ ОТ МОИТЕ
ПРИЯТЕЛИ В ЦЪРКВАТА,
ВЪПРЕКИ ИСКРЕНАТА СИ
ВЯРА, ИМАШЕ НЯКАКЪВ СВОЙ
БОЛЕЗНЕН ПРОБЛЕМ, НА КОЙТО
НЕ НАМИРАШЕ РЕШЕНИЕ.

Но свещеникът безусловно се възприема като добър психолог. Широко разпространено е мнението, че в Русия свещеникът винаги е изпълнявал функцията на психотерапевт.

В известен смисъл това е оправдано. Свещеникът може да окаже психологическа подкрепа и помощ, да изслуша човека, да прояви съчувствие и съпричастност. Това има психотерапевтичен ефект. Но тази помощ

не се простира по-далеч от това. За да говорим за процесите, свързани с корекцията на отношенията, за вътрешноличностните конфликти на човека, се изисква разбиране и знание за динамиката на психичните процеси, знание за картографията на човешката душа. Свещеникът не знае това и не иска да го знае, защото то е „бесовщина“. Той не може ефективно да помогне, например при разрешаването на семеен проблем, тъй като трябва да разбира причината за конфликта вътре в семейството, а тази причина понякога е много трудно да се намери. И още по-сериозният въпрос е: а иска ли човек да се гледа в тази причина и да работи над всичко това? Свещеникът най-често налага определен начин на живот, едно изнурително и мъчително поведение. В психологията такъв прийом се нарича „превключване на вниманието“. Например, човек се намира в състояние на депресия, а да се занимаваш с депресията е много трудно, това е сложна тема... Как да помогнеш при депресия? Свещеникът често претоварва страдащия с религиозни предписания и, ако човекът е наплашен, той доброволно приема всичко това. Започва да чете безкрайни канони, акатисти, молитви, да спазва строги пости – и така се „изключва“, отклонява се от острия конфликт, превключва вниманието си към нещо друго. Но човекът ще преживее в

това състояние няколко месеца и ще разбере, че тези неща не му помагат. И същата депресия ще го върхлеми с още по-голяма сила.

Но на него му казват: това е защото не се молиш добре, нямаш вяра...

И чувството за вина става все по-силно, и той се чувства все по-зле. И тогава човекът или напуска Църквата, или напуска свещеника (такива са малко), или, което се случва много по-често, започва още по-ревностно да изнурява себе си с това „лекарство“.

Тъй като Вие имате опита и на психотерапевт, и на свещеник, който приема изповед, позволете ми да Ви задам един конкретен въпрос. Да си представим, че на изповед при Вас е дошла жена, която изповядва греха на нелюбов към своето семе. Тя го е родила принудително, то не ѝ е било необходимо и, откровено казано, тя го мрази. Но жената е църковен човек и страда от това, че изпитва такива емоции. Това духовен проблем ли е, или душевен, психологичен? Към кого да се обърне в такава ситуация – към психотерапевт, или към свещеник?

Това е психологически проблем. Но как се формира поведението на религиозната и на нерелигиозната жена? Жена-

та трудно признава, че мрази своето дете – „аз родих детето, не обичайки неговия баща, принудително“. Религиозната жена ще има един куп претенции към самото дете – че то не се моли добре, не обича да ходи на Църква. Тя няма да го обича именно поради това.

Ще посоча един пример от своята практика. Когато служех, към мен се обърна башата на едно дете: „Синът ми не иска да казва „Отче наш“. За това го бия с колана на панталона. Не помага. Трябва ли да го бия с пръчка?“

Бащата нормален ли е?

Абсолютно. Адекватен вярващ, православен, възкръковен човек. Аз започнах да го убеждавам, говорейки за любовта, за Христос. Докато говорех, лицето му се изкривяваше в гримаса на отвращение към мен. Той отиде при настоятеля и се оплака, че аз говоря еретични, неправилни неща – нали ако детето не иска да се моли, трябва да го заставяме заради неговото спасение!

А детето не иска да се моли, защото „в него има бяс, който трябва да бъде изгонен с колан или с пръчка“?

Да, иначе детето няма да се спаси! Ето, тук първичните, истински отношения между башата и детето умело

се обличат в религиозна обвивка. А след като така са ги облечли, то могат да правят всичко, което им е угодно! Както във светско време – там не са убивали хора, убивали са „Врагове на народа“. Така и тук – това вече не е просто дете, а „бесовско“ дете! Религиозният човек разполага само с две обяснения на действителността – божественото и бесовското – и

САМИЯТ СВЕЩЕННИК ТРЯБВА
ДА БЪДЕ С БОГА ПОЧЕСТО
И ПОВЕЧЕ, ОТКОЛКОТО
ОБИКНОВЕНИЯТ МИРЯНИН.

той на всички сложни и многообразни явления се опитва да намери просто, най-често наивно и глупаво обяснение. И най-страшното – да следва това обяснение.

Ако един светски човек се обръща към психолог, може да му се помогне да признае истината: Вие не обичате детето си. За майката това е много тежко и трудно. Но ако е мъжествена, честна и желае доброто на детето – тя ще направи тази крачка. И тук е необходима моята помощ като психолог, такава е моята практика: да помогна на човека да направи крачката, да признае ис-

тината. И тогава тя прави следващата крачка: „Помогнете ми да го обикна!“. И ние заедно извършваме тази трудна и тежка работа. Тя не се върши за един ден. И не една прочетена молитва. Но за една година майката може да направи максималното и да обикне детето, или поне да престане да го мрази.

ДУШАТА ТРЯБВА ДА БЪДЕ
СПОСОБНА ДА ПРЕБИВАВА В
ДИАЛОГ, В ОТНОШЕНИЯ „АЗ“ И „ТИ“.
ИМА АЗ ИМА И ТИ, ИМА ДИСТАНЦИЯ
МЕЖДУ НАС И В СЪЩОТО ВРЕМЕ
СМЕ ЗАЕДНО...

Нима Вие смятате, че религията на човек е по-склонен към самоизмама и по-малко способен на мъжествено и честно признаване на своята негативна вътрешна реалност?

Като правило, да. Например млада жена страда от самота, тя иска да се омъжи, но не се получава. Прави поклоннически пътувания, по съвета на свещеника чете акатисти и канони, моли се, изповядва се. Но в процеса на терапията се изяснява, че образът на мъжа, съществуваш

в нейното подсъзнание, е страшен, разрушителен, опасен и тя се страхува от него. Как при такива условия може да създаде хармонични отношения и пълноценно семейство? И с какво може да помогне тук свещеникът?

Много хора се нуждаят от ръководството на свещеник, тъй като на самите тях им е трудно да се ориентират в собствените си мотиви. Свещеникът помага на човека да осъзнае себе си и своя живот в координатната система „аз и Десетте Божи заповеди“.

Свещеникът преди всичко трябва да помогне на човека да намери, да срещне Бога, той трябва да приведе човека към Бога. Значи, самият свещеник трябва да бъде с Бога почесто и повече, отколкото обикновеният мирянин. За да има някакво развитие, свещеникът трябва поне на едно стъпало, поне в човешко отношение да стои по-високо от своето чедо. А това не винаги е така. Свещеният сан не предполага и не гарантира, че неговият носител е по-развит от другите хора в човешко, духовно и интелектуално отношение. Сам по себе си санът не говори за нищо!

Според Вас свещениците често ли признават границите на своята компетентност?

Твърде рядко. Има хора, които възприемат себе си адекватно, но те са малко. За съжаление, много свещеници се наслаждават на своята власт и авторитет, и не искат да признаят своята некомпетентност, непълноценост, слабост. Свещениците възприемат психолога като конкурент.

И енориашите с готовност приемат това. Те се нуждаят от помощ и наприват на свещеника ролята на психолог. Как мислите, какво стои зад това?

Има такава невротична потребност – от сливане с другия, преклонение пред другия. Когато човек пребивава в състояние на екзистенциална невроза, когато се страхува от себе си или когато не е придобил (например в резултат на негативни отношения в семейството) позитивна представа за самия себе си, на него му е страшно и самотно. Тогава у него се формира потребността да се слее, да се съедини с нещо или с някой по-голям и да се изгуби в него. Защото самият той представлява за себе си източник на тревога, страх, не-

определеност. Това е невротична потребност.

Например, да се преклони пред отецата, да живее в послушание към отецата. Тогава се появява смисълът на живота – да достави радост на отецата, включително и материално. А отецът ще му определя как да живее, как да ръководи бизнес, да спи или да не спи с жена си. И ако човек не може да живее сам, той започва да живее с помощта на отецата.

Такъв човек понада в положението на семе, което е зависимо от баща си?

Да, и при мен дойде мъж с такава травма – отецът му беше отмел бизнеса, сега той няма доходи, защото е прехвърлил бизнеса си на роднините на отецата. Започнахме да работим и стана ясно, че човекът не е имал баща, и го е намерил в лицето на свещеника. Той се е оказал пред свещеника в положението на петгодишно момче, готово да направи всичко заради любими баптизма: да откаже не само своя бизнес, но и себе си, само и само баптизма да го обича! Това е невротична потребност от любов, която свещениците често използват и експлоатират.

Aз мислех, че невротичната потребност от любов е по-присъща на жените и се проявява в личния им живот.

Жените често искат да намерят любим човек, за да се съединят с него и да забравят всичките си беди. Но колкото повече жената иска да се слее, толкова по-силно мъжът иска да избяга от нея. Водеща се явява невротичната потребност „да се забравиш“. И ако човек върви, воден като куче на повода на тази невротична потребност – отношенията или ще бъдат лоши, или изобщо няма да се състоят.

Типичен, универсален сюжет – жената се опитва да реши проблема със самотата с това, че „сменя“ един куп мъже, влизайки в сексуални отношения с тях (най-простият и досъщепен начин „да се слееш“) и е дълбоко разочарована, тъй като „сливането“ не ѝ донася успокояние. Тя се разкайва, идва в Църквата, става ревностна енориашка, спазва всички пости, чете канони, носи дълги поли и засладки. А в терапията, когато започнахме да се ориентираме, видяхме същия невротичен образец, същата картина – „да се слепиш“ с Църквата (божествена, колosalна, доспигаща до небесата) и да се забравиш.

Dа намериш забрава от какво?

DОт усещането за собствената пустота. Човек е трудно да преки-вее своята пустота, отсъствието на място в живота, самотата.

Hо в Църквата говорят за това, че ние се съединяваме с Христос!

Героинята на нашия разказ към 35-ата си година не е успяла да изгради отношения с мъж, всички те са завършвали с безумни страсти – тя не умееш да гради хармонични отношения, не умееш, да обича, не се е научила на това. Башата пие, бие, я, а майка не е имала. И тя не може да постигне това съединяване с Христос в Църквата! Нейната църковност ще бъде ритуално подражание, живот, структуриран по часове, четене на молитви, но усещане за съединяване с Христос няма да има, тъй като тя не знае какво е това – в нейния живот не е имало такова съединяване с никого.

A какво ще има?

Една от формите на религиозна зависимост.

Разбирате ли, душата трябва да бъде способна да пребибава в диалог, в отношения „Аз и Ти“. Има Аз, има Ти, има

и гистанция между нас. И в същото време ние сме заедно.

Този опит се напрупва в детството, в отношенията с майката и бащата. Ако детето е израснало в емоционална студенина, не е имало възможност за такъв контакт, то не умее да изгражда отношения и се чувства в празнота, във вакуум. Омък е и желанието да се слепиш с някого. И

куче. Вече не говоря за състоянието на кожата и косата – ясно е, че организът живее зле.

Какво да правим?

Да се разивваме. Да се научим да градим диалога „Аз и Ти“. Да се научим на това поведение можем с помощта на психолог. Ако се получи – ти можеш да имаш лъбим мъж, да имаш лични отношения с Бога и животът ти да стане пълноценен и хармоничен.

В КАКВО Е ПРЕДИМСТВОТО НА РЕЛИГИОЗНАТА НЕВРОЗА – ТЯ СЕ ПРЕЖИВЯВА МНОГО ПО-ЛЕСНО, ОТКОЛКОТО САМОТА.

човекът, „слепявайки“ се с Църквата по метода на подражанието (в облеклото, поведението и т. н.), получава илюзията за съединение – ето, най-после не съм сам, най-после съм намерил и се намирам в това Голямо нещо и ми е добре! Жената си намира служение. Тя има религиозни идеи, горене. Отказва се от себе си и таканейният живот става малко или много поносим. Но погледнете очите на тази жена – това са очи на нещастно куче, изхвърлено, самотно

Не всички са способни на самонализа и рефлексия, не всички могат да гледат истината в очите. В някои случаи е по-просто да избягаме в неврозата, като в пиянство...

Да, и в какво е предимството на религиозната невроза? Тя се преживява много по-лесно, отколкото самотата! Вместо да признае своята самота и причините, които стоят зад нея, жената се прегада за това, че е нарушила поста и чете молитви до изнуряване...

Или търси прозорлив духовник, на когото е открыта Божията Воля, с надеждата, че той, може би, ще ѝ каже да отиде в манастир?

И се измъчва по повод на манастира – да отиде или да не отиде, или в кой

манастир да отиде. Това се нарича „конвертиране на проблема в друга плоскост“. Вместо да признае: „Аз нямам това, но мога да се научи на това от психотерапевт“, може да конвертира проблема в религиозна невроза и да я преживява така. Неврозата разрушава човека, това е хронично заболяване, но с него може да се живее много дълго. Хората ограбват себе си с това, че бягат в религиозната невроза, вместо за половин-една година да поработят и да се научат на нормални отношения – да обичат, да се доверяват, да срамагат от това, но да не се страхуват да живеят!

Уточнете, моля Ви, какво значи „конвертиране на проблема в друга плоскост“?

Ще поясня с пример. Дошла е на консултация девойка, тя има нещастна любов, отхвърлили са я. Той живее в чужбина, използвал я е, много тежка история. Тя идвала със следния въпрос: „Да отида ли при него в чужбина, може би трябва да си изясним отношенията и да му разкажа колко го обичам?“ И цялата консултация се върти около това „да отида или да не отида, да се изясним или да не се изясним“. Тя много страда, не яде, изтощена е, пребивава в постоянно вътрешен диалог със своя възлюблен, измъчва се от несправедливи възгъти на ситуацията. Това е невро-

тично състояние. Опитах се да обясня на девойката – трябва да признаеш истината: ти го обичаш, а той тебе не. Ако намирате в себе си мъжество да признаете това (ще бъде много болезнено, няколко дни ще плачете), и ако се съгласите с това, ще затворите тази страница. Но ако вие не искате да изплачите тази болка, тогава ще я конвертирате в друга, невротична плоскост: „какво да направя, за да ме обикне“. Това състояние може да продължава няколко години. И мъчението, което ще си създадете, може десетки пъти да превъзхожда мъчението, кое то ще изпитате, признавайки истината: „Аз те обичам, ти си смисълът и радостта на моя живот. Но ти не ме обичаш. Тежко ми е от това, то ме убива, но...“. И тук възниква въпрос към психотерапевта: „Помогнете ми да преживея тази болка и да изляза правилно от нея!“

Това ли е правилният въпрос: „Помогнете ми да приема истината“?

Да, защото истината изцелява, тя ни прави по-добри. Трябва да преживеем истината. Ако ние не искате да признаем болезнената истина – тогава бягаме в неврозата. И все пак преживяваме ситуацията в извратена, невротична форма. Същото става и с религиозната невроза. Вместо да разберат и да приемат своя нелеп,

неудачен, гори трагичен живот и да се опитат да го променят – хората се оттеглят в неврозата и започват да страдат. В Църквата има малко радостни хора. Те, гори и да се раздадат, е „на порции“: ето, допуснали са ме до причастие, дъва часа съм радостен, дошъл съм си върши – и вече съм съгрешил! Хайде, започвам отначало!

З ащо става така?

В религиозната култура основен момент е признаването на собствената греховност. Там всичко се основава върху признаването на греха. По този начин сякаш Църквата внушава, че ти си изначално греховен и си обречен да вършиш лоши постъпки. Това поражда чувство за вина и обреченост, страдание и свързаното с него покаяние; и така всеки ден.

Преживяването на греховността и покаянието е основен мотив, заложен в утринните и вечерните молитви.

Ето цитат от утринното молитвено правило: „Станал от сън, благодаря Ти, Света Троице, че поради Твоята голяма благост и дълготърпение не се прогнеби на мен, ленивия и грешния, нито ме погуби с моите беззакония...“ (Утринно правило, молитва към Пресвета Троица).

Или в Покайния канон: „Кой върши това, което върша аз? Както свинята лежи в калта, така и аз служа на греха“.

Преживяването на греховността се явява някаква психологична константа. Ти си ленив и грешен, ти си свиня, лежиш „в калта“ и не можеш да направиш нищо, можеш само да се каеш за това. Ако ти се каеш добре, може и да те помилват. А може и да не те помилват.

Да, човек страда от греховни помисли и чувства, но те могат да бъдат следствие от деструктивните отношения в семейството на неговите родители, от психотравма, която е претърпял, или от агресия в отношенията между мъжа и жената. Това може да бъде комплекс, който трябва да бъде изваден наяве, с него трябва да се работи, за да се преодолее, а човекът да бъде освободен от деструктивното, примитивно и разрушително поведение.

Манипулират ли ни?

Разбира се!

З ащо? Нали манипуляцията вина ги е користна.

Колкото повече хората развиват чувство за вина и греховност, толкова по-често ще избват в Църквата и ще извършват действия за снемане на греховността, за избавяне от нея.

Молебените, панихидите, четиридесетниците – всичко това е част от комерсиалната страна на църковната практика и до голяма степен поддържа чувството за вина и желанието да загладиш вината, да бъдеш добър европеец, да правиш поклони, да пускаш стоминки. Стремежът да бъдеш добър е право пропорционален на чувството за греховност, което се създава в Църквата.

Но нали изповедта и причастието са безплатни!

Обаче тук се изискват и допълнителни действия. Какво се случва? Ако човек действително възприема изповедта като тайнство, той трябва да почувства радост, очистване от греха. Духовното ядро на греха трябва да бъде разрушено и човекът да почувства радостта на освобождението.

Какъв е правилният и трезв подход към изповедта? Да молим Спасителя да ни освободи, да ни изцели от душевната рана? Но, тъй като не осъзнава причините, поради това човек се упова върху чудо...

Рефлексията не винаги е необходима. Ако има Вяра в Иисус Христос Спасителя, тази Вяра трябва да бъде съпътствана... Както се казва

в Посланието на апостол Павел до Евреите: „Вяра е жива представа на онова, за което се надяваме, и разкриване на онова, що се не вижда“ (11:1). Ако има такава Вяра, и човек отива на изповед с такава Вяра в избавлението – той може и трябва да получи избавление! Това е акт на Вярата. А изповедта като тайнство оформя тази Вяра. Всяко тайнство без Вяра не действа. Такъв вариант е възможен, но представете си, че всички европеи започнат да Вярват така? Те ще го щурат на изповед и ще се избавят от своите негативни качества...

ОБЩУВАНЕТО С БОГА И МОЛИТВАТА ТРЯБВА ДА ЗАРЕЖДАТ ЧОВЕКА С ЕНЕРГИЯ, ДА МУ НОСЯТ РАДОСТ

И след седмица няма да го щурат на изповед. Те ще го щурат на благодаря, а не да се изповядват.

Те ще се радват, ще обичат своите деца, жени, мъже, ще работят... с гъвкуми, ще живеят!

РАЗБИРА СЕ, ДУХОВНИКЪТ Е НЕОБХОДИМ. ВЪПРОСЪТ Е В ТОВА КАКВО ПРАВИ ТОЙ, ДОКОЛКО Е ПОЛЕЗЕН НА ЧОВЕКА.

Иблагодарността ще стане съдържание на техния живот! Това е прекрасно! Нима за свещеника не е важно човекът да стане благополучен и благодарен?

А тогава къде отиват вината и покаянието? Това не е интересно! Кое за мен, като психолог, се явява резултат? Ако аз съм помогнал на човека, той повече не изва при мен! Но той има приятели и познати, на които ще каже „аз имам първокласен психотерапевт, той ми помогна“, и при мен ще изват други хора, а аз ще им помагам. Резултатът за мен ще бъде това, че след работата клиентът повече няма да го ѹде при мен.

Той ще е свободен от Вас?

Да, и аз ще си поставя оценка „отличен“! Но в Църквата механизът е друг. Ако свещеникът така е подготвил своите енории за освобождението, те няма да го ѹдат при него. Те ще го ѹдат при Христос – да благодарят и да се молят. И свещеникът ще изгуби доходите си. Разликата е съществена. Колкото по-наплашен и репресиран е човекът, толкова повече и по-често ще се обръща към свещеника.

Но нали зад това стои традицията, включително и старчеството – да имаш духовник, наставник, по-опитен и мъдър, който познава обстоятелствата на твоя живот и може да те ръководи. А на практика може ли да няма духовник, и в същото време да оставаш пълноценен член на Църквата?

Да, разбира се. Но ние забравяме за Бога! Ако човек има вяра в Бога и преживява тази вяра всеки ден по време на молитва, то живота вяра ще му дава отговори на всички въпроси.

Общуването с Бога и молитвата трябва да зареждат човека с енергия, да му носят радост. В духовния живот това трябва да дава незабавен резултат, да се изразява телесно и душевно: радост от молитвата, облекчение, помощ. Това се дава веднага и даром! Не трябва да пълзим на колене и да правим стотици поклони, за да го имаме.

Разбира се, духовникът е необходим. Въпросът е в това какво прави той, доколко е полезен на човека. Моят личен опит в общуването с няколко духовници показва, че тези хора изобщо не ме разбират, гори на човешко ниво не ме разбирам. Аз му говоря за своите проблеми, а човекът изобщо не ме чува. Той разбира нещо свое си, има съвсем друг житейски опит. Ако това е така, как може да ми помогне той? Не може.

Какви са критериите за добри духовник?

Ако животът на човека се променя към по-добро, тогава духовникът е добър. Или ми помага да разбера, че е невъзможно да променя своя живот, но е възможно да облекча тежестта на неговото протичане – той е добър духовник. Ако има „положителна динамика“. Освен това добрият духовник иска да направи човека свободен, така че той да не се нуждае нито от психолог, нито от свещеник, да направи така, че човекът сам да взема решения и да бъде отговорен за своя живот. Но на практика най-често се случва друго. Кое се поставя на първо място в отношенията с духовника? Послушанието! За какво е необходим духовникът? За послушание! Духовникът може да каже – прави така, причастявай се толкова и толкова пъти, жени се или не се жени. Но ако не се поставя въпросът за духовното развитие, ако на първо място е единствено послушанието, а животът не се променя – това е просто зависимост.

В Църквата съществува една не-писана единаесета заповед – да не осъждаме свещениците! Да им оказваме послушание, да уважаваме свещеноначалието, да бъдем в послушание и да правим всичко по благословение.

Да, така е организиран бизнесът в Църквата. Ако народът приема така-

ва заповед, то защо да не измислим за него еднаадесета заповед? Здравото отношение – това е Вярата в Бога, елементарната нравственост, чувството за собствено достойнство и уважението към себе си. Ако свещеникът казва: „Ела при мен да работиш“, а аз не искам да работя при него, каква връзка има това с моите лични отношения с Бога?

Как да не станем обект на манипулиране?

Манипуляцията винаги е принуждаване на човека към определени действия, които той не иска да извършва. Трябва да поставим човека в зависимост от себе си, да предизвикаме чувство за вина или страх. Манипуляцията винаги се основава на някаква вътрешна пречка.

Единственият начин е да бъдем верни на самите себе си, да чувстваме своето достойнство, своето богоподобие. Когато това го има – от това състояние ще е по-лесно да оценим и лекаря, и свещеника, и психотерапевта, и чиновника... Да зная, че имам достойнство или поне да се стремя към това. И това вече е твърде много.

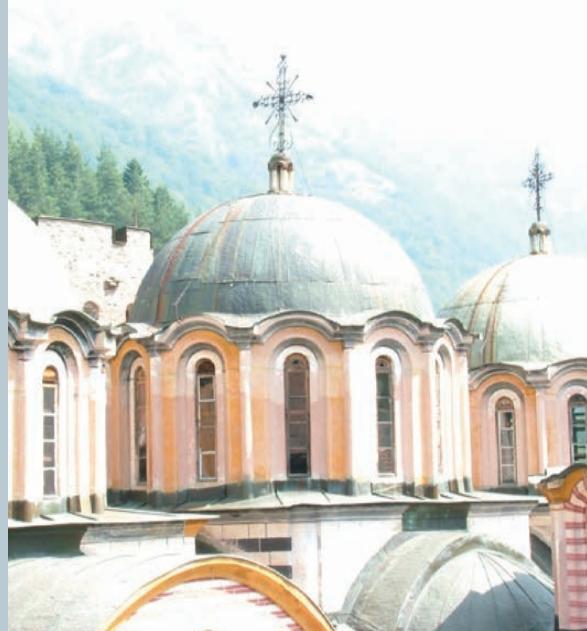
Превод от руски: Татяна Филева

РЕЛИГИИТЕ

В БЪЛГАРИЯ

Жасмина Донкова е завършила богословие в Софийския университет. Защитава докторска дисертация в областта на каноничното право в Богословския факултет на СУ и докторат по философия на религията към Института за изследване на обществата и знанието към БАН. Понастоящем е старши експерт в Дирекция „Вероизповедания“ на Министерския съвет.

за рубриката

Въпреки свободното упражняване на правото на Вероизповедание, религиозната култура на българския народ все още не е висока, което заедно с липсата на актуална и обективна информация за регистрираните Вероизповедания и нерегистрираните религиозни общности в страната ни, създава реални условия в общественото съзнание да продължават да се насаждат страхове и предразсъдъци. От друга страна, множество духовни практики за самоусъвършенстване и „хюман дизайн“, предлагани от различни духовни центрове, се приемат безрезервно за безобидни и полезни.

Рубриката на списание „Свет“ „Религиите в България“ запознава чита-

теля с профила и дейността на регистрираните Вероизповедания и нерегистрираните религиозни общности в страната и предоставя актуална информация за различните духовни практики. Надяваме се така да допринесем за общата религиозна култура на читателя, както и за очертаване на цялостния облик на религиозните общности, Вярвания и духовни практики в страната ни. Предлаганата информация ще даде възможност на читателя да си изясни до каква степен тези религиозни Вярвания формират модела на поведението и мирогледа на хората, които ги изповядват. И как това поведение се вписва в съвременното българско общество.

Жасмина Донкова

ПРОТЕСТАНТСКАТА ОБЩНОСТ В БЪЛГАРИЯ СЛЕД 1989 Г.

ПРОТЕСТАНТИЗЪТ – ПРЕХОД ОТ СЪЗЕРЦАТЕЛНА МИСТИКА КЪМ СОЦИАЛНО ДЕЙСТВИЕ

Идентификационните параметри на религиозната идентичност на протестантизма са зададени от Реформацията¹, чиято историческа значимост се простира не само над европейските, но и над световните обществено-политически събития. Освен че създава и утвърждава нов тип религиозно съзнание, Реформацията задвижва процеси и размества социално-културни пластове, които пренасочват фокуса на човешката мисъл от пасивната функция на отвъдното към актуалните проблеми на съвременността.² Тя определя религиозността като субективно състояние на индивида, откъсващо вътрешното преживяване на Вярата от външната показна религиозност. Като отделна сотириологична перспектива в християнството протестантизът притежава свой специфичен теологичен инструментариум и екзегетика.

Основата на доктрината на протестантската Вяра е библейският принцип за действието на Божията благодат чрез лична Вяра. Този акцент върху осъзнаната Вяра и упование в Бога допринася в голяма степен за

кардиналните промени в европейското общество след Реформацията. В протестантската теология човек става спасен, когато положи изцяло Вярата си в изкупителната Жертва на Иисус Христос и се покae за греховете си. В този момент човек бива новороден от Духа Божий. По този начин става възможно установяването на лична и непосредствена връзка (без посредническата функция на институционалната църква и клира) и между човека и Бога. При това всички тези истини се прилагат към конкретния индивид, който идва при „Иисус лично“. Това създава условия за възникването на множество интерпретации на класическата протестантска сотириология и възникването на различни теологични традиции, определящи себе си като протестантски.

Кои са протестантите в България? Може ли да се говори за протестантска общност у нас, въпреки съществуващите идейни различия между отделните деноминации? Има ли тази общност изградена религиозна идентичност, която да я отличава от останалите христиански конфесии (православна и римокатолическа) и пред какви предизвикателства е изправена тя в съвременната постмодерна ситуация?

ПРОТЕСТАНТСКАТА ОБЩНОСТ В БЪЛГАРИЯ

Българската протестантска общност е конгломерат от различни деноминации, деклариращи приемственост с петте основни теологични принципа на протестантизма (*Soli Deo gloria, Sola scriptura, Sola gratia, Sola fide и Solus Christus*). В основата си протестантската общност у нас е изградена върху евангелската традиция и включва конгрешанска (съборна), методистка, баптистка и петдесетна субтрадиции, които навлизат сред българския народ още през втората половина на XIX в. и началото на XX в.

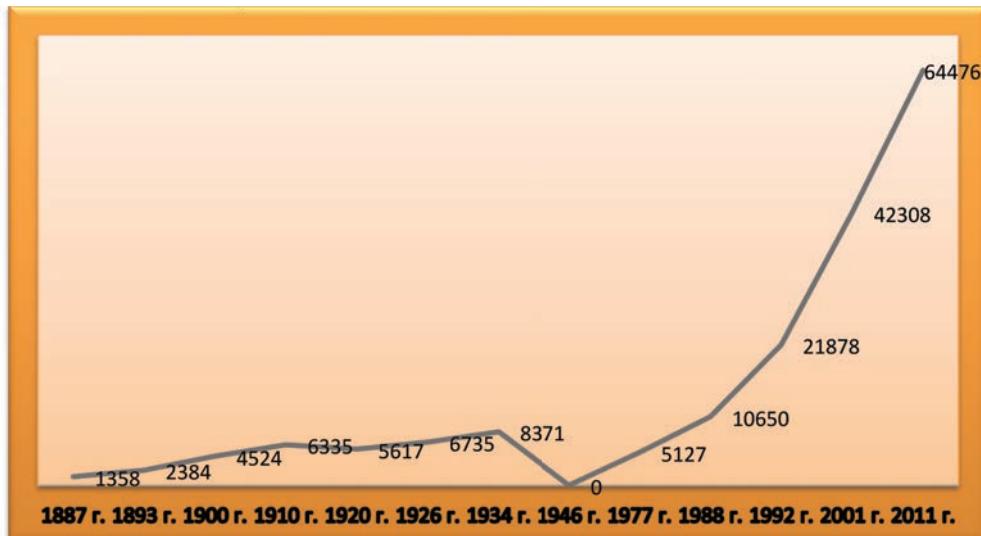
Началото на протестантската проповед сред българите съвпада с периода на Второто голямо пробуждане в Америка. Въпреки това мисията сред българите не постига очаквания резултат и мисионерите са разочаровани от факта, че българите не откливат на усилията, насочени към „религиозното възраждане“,³ а по-скоро са погълнати от идеята за светско образование и национално освобождение.⁴

Протестантизмът, който навлиза сред българите, е евангелизъм, поставящ специален акцент върху духовното преживяване на Вярата в Христос, а не нейното доктринално измерение и изработването на теологични фор-

мулировки, характерни за класическия протестантизъм. Първите мисионери, повлияни от „обновителните вълни“ в Америка, си поставят за цел религиозно възраждане и реформиране на Православната църква. С течение на времето обаче те се убеждават, че ривайвъл движение сред българите е невъзможно, предвид етнopsихологията на българина, която е формирана векове наред в сляпото подчинение на „авторитетната представителна Власть“ (светска и духовна). Така формирането на религиозната идентичност на българската протестантска общност е сложен и дълъг процес, изпълнен с множество вътрешни противоречия, предизвикателства и разочарования.

Характерна особеност на българския евангелизъм, която го отличава от американския е:

- изработването на доктринални формули на Вярата във Всяка една от четирите деноминации (началото се поставя през 1922 г., когато българският евангелизъм е заплашен от влиянието на либералното богословие);
- организирането и създаването на централни институционални структури, които организират живота, дейността и връзките между отделните църкви в отделната деноминация⁵.

БЪЛГАРСКАТА ПРОТЕСТАНТСКА ОБЩНОСТ СЛЕД 1989 Г.

В първите години след демократичните промени се появява откъслечна информация за протестантите, която по-скоро имаше за цел да маркира тяхното присъствие в страната ни, без да се ангажира с изследване на процесите в протестантската общност.

Преди да се започне със самия анализ, трябва да се подчертава фактът, че от края на XIX век, когато сред българите се сформират първите протестантски събрания, до днес протестантската общност е в постоянен растеж. Така например през 1887 г. протестантите в България са били 1358, през 1893 г. те са вече 2384, през 1900 г. числото на самоопределилите се като протестанти е 4524 души. През 1910 г. – 6335 души, през 1920 г. – 5617 души, а през 1926 г. те

са вече 6735. През 1934 г. тази общност нарасства до 8371 последователи. При пребояването през 1946 г. не са посочени данни за броя на протестантите в България.

Съгласно спръвка на Окръжните народни съвети за 1977 г., с която работи Комитета по въпросите на БПЦ и религиозните култове, протестантите в България са около 5127 души в 204 населени места,⁶ а през 1988 г. числото им се е увеличило почти двойно – 10650 души. Тези данни показват, че въпреки атеистичната идеология на социалистическа България и постоянно административен надзор от страна на държавата върху протестантските деноминации, се наблюдава траен растеж на протестантската общност у нас, кое то говори за успеваемост на протестантската проповед сред населението. Тази тенденция на растеж се за-

назва и след 1989 г., като през 1992 г. протестантите в България са 21878 души, през 2001 г. те се увеличават на 42308, а при последното пребояване Вече са 64476 души. В контекста на тези данни трябва да се припомни, че след пребояването през 2001 г. някои анализатори прогнозират, че при следващо пребояване протестантите ще се изравнят по численост с католиците. Днес тези прогнози Вече са реалност и числото на протестантите е с 15531 души повече от католиците.

Като се вземе предвид всичко това и фактът, че на последното пребояване 1 606 269 души не са отговорили на въпроса за вероизповедание, 272 264 души са отговорили, че не се причисляват към религиозните институции, а 409 898 души не се самоопределяят по религиозен признак, то растежът на протестантската общност за последните 10 години е безспорен. Като част от общото население на страната обаче, протестантската общност не надминава 2%.

Една от причините за увеличаване на числото на самоопределящите се като протестанти е активна проповедническа дейност не само на духовните лидери, но и на редовите членове за привличане на повече хора към тази общност с единствената цел – след като повървам да бъдат спасени. Тук е мястото да се спомене,

че има и един немалък процент хора от други религиозни общности, които, разочаровани от духовните лидери, преминават към различни деноминации на протестантската общност, заради нейната социална ангажираност и благотворителни инициативи. Не на последно място трябва да се спомене и фактът, че децата, родени и възпитани в семейства от тази християнска конфесия след 1989 г., също определят принадлежността към нея. Така например при пребояването на населението през 2011 г. във възрастовата граница 0-19 години – 13 899 са протестанти.

Друг съществен фактор за увеличаване броя на протестантите у нас е, че след приемане Закона за вероизповеданията повечето хора от тази общност се чувстват по-свободни да се самоопределят като такива без да се страхуват, че заради това свое деклариране на Вяра ще бъдат репресирани от местните административни власти и останалата част от населението.

ДЕНОМИНАЦИОНЕН ПРОФИЛ НА ПРОТЕСТАНТСКАТА ОБЩНОСТ У НАС

В началото на прехода в страната съществуват само 5 протестантски деноминации, а към края на 2013 г. те са Вече 103. Анализът на тези данни позволява да се говори не за голямо деноминационно разнообразие, а по-ско-

ро за силна фрагментация на част от основните протестантски деноминации (Божиите църкви, Петдесетните църкви и Баптистките църкви).

Най-динамично развиващите се протестантски деноминации след промените са Петдесетните и Божиите църкви, които са част от евангелската субтрадиция на пентекостализма. Следвајки световните тенденции, при тях се наблюдава и най-интензивният процес на растеж по отношение на Вярващи и на религиозни институции. Причините за това са няколко:

- липса на строго йерархична институционалност и свобода в доктринален аспект за учредяване на нови религиозни структури;
- възможност за по-голяма свобода и динамика при извършването на богослуженията (проповядването на Евангелието на майчин език – ромски и турски, съставянето и композирането на духовни химни на тези езици, свободата за индивидуално тълкуване на Св. Писание);
- мащабна благотворителна и мисионерска и прозелитична дейност сред етническите малцинства (най-вече сред ромското) и в социалните институции – домовете за сираци, за възрастни хора и затворите.

Пентекосталната традиция в България се представява от 80 религи-

озни институции, включващи Петдесетни, Божии, Апостолски и Реформирани-презвитериански църкви. Най-много са религиозните институции на Божиите църкви.

По брой регистрирани институции след пентекостализма се нарежда баптистката евангелска субтрадиция с 13, следва класическата лутеранска традиция с 4 религиозни институции, методистката с 3 религиозни институции и единствената евангелска деноминация, сред която

не се наблюдава процес на фрагментация, е конгрешанската (съборната).

Голяма част от регистрираните религиозни институции от пентекостализма имат добре развити структури с много местни поделения в страната – Съюз на Евангелските Петдесетни църкви (СЕПЦ), Национален алианс

„Обединени Божии църкви“ (НА „ОБЦ“), Българска Божия църква, Божия църква в България, Християнска църква „Сион“, Апостолска реформирана църква, Христова евангелска църква „Шалом“ и др. В същото време има религиозни институции, сътуирани в определено населено място без местни поделения в страната. По принцип това са отделили се религиозни общности от трите най-многочисленi религиозни институции от тази субтрадиция – СЕПЦ, НА „ОБЦ“ и сформирали нова структура и нова религиозна институция. Такива са около 35 (Църквата в Сливен, Добрата църква в Сливен, Християнска църква „Месия“, Християнска църква „Жетварите“, Евангелска мисия Ес О Ес, Християнски мисионерски център „Даром съте приели, даром давайте“, Евангелска библейска харизматична църква Божии дом, Християнска църква Нова надежда, Българска евангелска църква Божия и др.).

Предвид броя на регистрираните религиозни институции към 31.12.2011 г. се оказва, че 79% от протестантската общност в България е част от световния пентекостализъм.

СОЦИАЛЕН ПРОФИЛ НА ПРОТЕСТАНТСКАТА ОБЩНОСТ

Според данните от последното пребояване на населението през 2011 г. от всички 64 476 души, самоопреде-

лили се като протестанти, 52 278 души живеят в градовете, а останалите 12 198 живеят в селата, което дава основание да се приеме, че преимуществено протестантската общност е градска.⁷

В сравнение с пребояването на населението от 2002 г. по области се забелязва тенденцията, че от всичките 28 области в страната в 25 се наблюдава растеж на числото протестантски деноминации. Областите със спад в членската маса са Благоевград, Монтана и Хасково.

Най-голям процент на увеличение на протестантската общност се наблюдава в столицата, където през 2001 г. като протестанти се самоопределят 3 269 души, а през 2011 г. тази цифра вече е 10 256 души. Втората по растеж протестантска общност е в Пловдив, която в сравнение с 2001 г. се е увеличила с 2 270 души, следвана от протестантската общност в Бургас, която за 10 години е нараснала с 1 543 души. Ако през 2001 г. най-многочислените протестантски общности са преброяни в областите Сливен, Монтана и Ямбол, то днес тази религиозна общност бележи най-голям ръст в големите градове София, Пловдив, Бургас и Варна.

Една от причините за увеличаването на протестантската общност в тези градове е вътрешната миг-

рация на населението от по-слабо развитите икономически региони към по-силните. От друга страна причините за отрицателния растеж на тази общност в градовете Благоевград, Монтана и Хасково трябва да се търсят както във вътрешно миграционните процеси, така и в миграцията на това население в чужбина.

От изнесените статистически данни на последното пребояване се вижда, че най-големият относителен дял на лицата, променили местоживеещето си, са тези на заселилите се в областите София – 32.1 %, Варна – 10.8 %, Пловдив – 7.7 % и Бургас 5.5 %.

Като възрастов състав в процентно съотношение протестантската общност се оказа най-младата религиозна общност в страната. Средната възраст на членския ѝ състав е 25-30 год., а най-многочислената възрастова група е 20-39 год. Тази възрастова група е най-многобройна в областите София, Стара Загора, Сливен, Пловдив, Бургас и Кюстендил. Хората над 70 год. в протестантската общност са малко на брой и са най-много в областите Пазарджик, Смолян и Търговище.

При комплексното разглеждане по Вероизповедание и етническа група се установява, че през 2011 г. за протестанти са се самоопределили 36 613 българи, 23 289 роми и 2 400 турци. В сравнение с данните от пребояването през 2001 г., когато за

протестанти се бяха определили 15 592 българи, 24 651 роми и 2066 турци се вижда, че броят на българите, изповядващи протестантска вяра, се е увеличили повече от два пъти. Лек спад се наблюдава сред ромите, самоопределили се като протестанти, и леко покачване на числото на протестантите сред турската етническа общност.

В социалния състав на протестантската общност по полов признак се наблюдава превес на жените над мъжете. В проценти това отношение изглежда по следния начин: 70 % за жените и 30 % за мъжете. Въпреки това съотношение, 99,5 % от духовните лидери и ключовите административни постове в отделните деноминации са заети от мъже.

Анализирайки социалната група на членовете на протестантската общ-

ност, се формира следната картина: 25 % – пенсионери, 40 % – активно трудещи се, 10 % – учащи, 20 % – безработни и 5 % – други.

От активно трудещите се 65% са заети в производството, 20 % са служители и 15 % упражняват свободни професии.

Съгласно етичните принципи на християнството, в протестантската общност у нас на брака се гледа като на богоустановен институт, затова над 90 % от тях живеят в брак. Децата от брака се приемат като Божие благословение и средно статистически по-голямата част от семействата имат между 2 и 3 деца. Обратната перспектива на брака е разводът и на него се гледа отрицателно. По тази причина разводите сред тях са значително малко. Средногодишната величина на разводите при тях е между 3 и 5 в отделните години. По този повод трябва да се има предвид, че посочените данни важат за семейства, в които и мъжът, и жената са вярващи.

ДУХОВНИЯТ ЛИДЕР В ПРОТЕСТАНТСКАТА ОБЩНОСТ

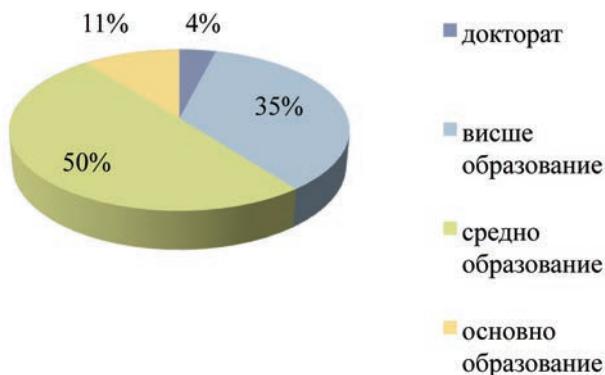
Съвременното състояние на духовното лидерство в протестантската общност у нас е многоаспектен въпрос, касаещ броя на духовните лидери, социалния им профил, образованието им и ценз и семийния им статус.

Интересен факт е, че от 103-мата религиозни лидери, представляващи регистрираните религиозни институции, съставляващи българската протестантска общност, 29 са чужденци. Преобладават граждани на САЩ, които са 18, след тях са граждани от Южна Корея, които са 7, по един от Гърция и Кипър, и по двама от Германия и Швеция.

Освен тях, за периода 2008-2011 г. в България са влезли като мисионери, проповедници и пастори 327 души, като от тях само 19 са пребивавали краткосрочно във връзка с конференции, семинари, евангелизации или други инициативи. Към края на 2011 г. в България има около 300 души от различни националности в различните протестантски деноминации. Преобладават мисионерите и проповедниците от САЩ и Южна Корея, но има и от ЮАР, Австралия, Сърбия, Канада, Мексико, Китай, Узбекистан, Нигерия, Великобритания, Перу, Казахстан, Турция и Иран. Най-много американски мисионери и проповедници има в религиозните институции от баптистската евангелска субтрадиция – 36 души; от своя страна, корейците доминират в реформираните презвитериански деноминации, а в „Евангелската мисия SOS“ като мисионери и проповедници работят 20 швейцарски граждани.

Присъствието на всички тези мисионери неминуемо оказва известно

Образователен ценз на духовните лидери

Влияние Върху процесите на формиране на комплицирана религиозна идентичност на протестантската общност. Тези мисионери са проводници на един „експортен“ евангелизъм или нови теологични концепции, които придават съвсем различен облик на протестантизма в България.

По-голямата част от българските духовни лидери на отделните протестантски деноминации са във възрастовия диапазон 30-45 год. (70 %). Най-голям процент от пасторите до 45 год. са в Петдесетните и Божиите църкви.

По отношение броя на духовните лидери трябва да се спомене, че не съществува прецизна статистика в това отношение, което е причина и за липсата на точна цифра за броя на духовните лидери. За тази цел ще се използва базата данни на самите деноминации.

Общият брой на религиозните лидери в протестантската общност е около 2 250 души. Посочените данни са условни, тъй като са променливи във времето величина, която зависи от интензивността на противящите динамични процеси в отделните религиозни институции в протестантската общност.

Относно образователния ценз на духовните лидери, около 90 души от тях притежават научно-образователната степен „доктор“, като 30 не са в областта на теологията. С висше образование (бакалавърска и магистърска степен) са около 800, със средно образование са всички останали, с изключение на някои лидери от малцинствата (около 240 души с основно образование), повече от които в момента продължават образоването си.

Семейният статус на 85 % от духовните лидери е „женен“; неженените са около 15 %, а относно разведените пастор Николай Неделчев споделя, че няма разведени, които да продължават да са в служение, с изключение на няколко пастори, за които се знае и има процес на дисциплиниране.⁸

Голяма част от духовните лидери и ключовите постове в отделните де-

номинации са заети от мъже. Въпреки това, за разлика от римокатолическата и православната традиция, макар и малка част от духовните лидери са жени.

Една част от духовните лидери в протестантската общност у нас не получава възнаграждение за църковното си служение, а доходите им са от други дейности, като професионална реализация или работа по социални проекти. Другата част получават възнаграждение за служението си.

БЪДЕЩЕТО НА ПРОТЕСТАНТСКАТА ОБЩНОСТ В БЪЛГАРИЯ

Като цяло на този етап се очертава следният социален профил на протестантска общност в България: хетерогенна религиозна общност с ярко изразена деноминационна фрагментарност, чиито членски състав е с преобладаваща средна възраст между 23-40 год. и в преобладаващата си част живее в градовете. Жените са със значителен превес над мъжете, а образователният ценз на членската маса може да бъде определен като средно образован. Характеризира се с траен и постоянен растеж и се отличава със своята социална ангажираност. Тя е единствената християнска конфесия, която за последните 100 години е увеличила над 10 пъти членския си състав. Въпреки това както всяка религиозна общност, така и протест-

антската, е изправена пред проблемите и предизвикателствата на съвременното общество. Едно от тях е трайната тенденция на фрагментиране на общността, чиято последица е регистрирането на съвсем малки групи като религиозни институции.

Факт е, че консерватизъмът на протестантската общност от края на XIX и първата половина на XX в. по отношение на доктриналните постулати и духовните опитности все още е запазен в част от традиционните съборни и методистки църкви. Но те са едни от най-малочислените протестантски деноминации и не са определящи за цялостния религиозен облик на протестантската общност. Петдесетните и Божиите църкви, които представляват 80 % от цялата общност, са сред най-динамично развиващите се и бързорастящи религиозни групи в страната, с най-младия числен състав. Предвид либерализма и засилената през последните 10 години фрагментация в тях, те стават и най-големите проводниците на нови теологични концепции и духовни опитности. Една от причината за това е, че деноминациите от пентекосталната традиция се разрасяват главно сред бедните и маргинализирани групи от населението, което има склонността да акцентира единствено на духовни опитности и преживявания. Една от основните причини за това е слабата религиозна култура и незадоволителните богословски познания в тези слоеве от населението.

Освен това теологични концепции като „Power evangelism“ (Евангелизъм на силата), „Благословението от Торонто“, „Евангелие на просперитета“, „Новото лидерство“, „Реконструкционизъм“, „Only Jesus“ (Само Иисус) са само част от модерната проблематичност на религиозната идентичност на българския протестантскизъм. Разпространението на същите може да се превърне в причина за бъдещи промени в религиозната идентичност, чиито параметри ще се задават не от доктринални формулировки, а от духовни опитности. Това от своя страна ще очертава рамките на три категории деноминации – консервативни, либерални и неолиберални.

Очертаването на тези граници може да зареди с напрежение отношенията между тях, защото консервативните ще продължават да се фокусират изцяло върху доктрината и традицията, което ще запази тенденцията за намаляване на числеността им, либералните ще акцентират върху църковния растеж чрез духовните опитности, без да отдават особено значение на доктрината, а неолибералните ще продължат да търсят нови начини за обновяване и прагматизиране на Връзката с Бога отвъд доктриналните дефиниции и „суперуспешните“ програми за служение. Вследствие на това ще се увеличат и изострят диспропорциите между тях. Все повече ще расте броят на либералните и неолибералните деноминации за сметка на консервативните.

По отношение на духовното лидерство все повече ще се засилват личните амбиции на голяма част от потенциалните духовни водачи за лидерство и власт. Изхождайки от съвременната визия на някои протестантски деноминации за лидерство като „влияние“, в следващите години ще се подложи на сериозен дебат въпросът за духовното лидерство и водачество. Стремежът към власт и чувството за незаменимост сред повечето днешни лидери може да се превърне в една от водещите причини за бъдещата криза в духовното ръководство.

Като цяло протестантската общност в България се намира в сложна ситуация, предвид процесите на фрагментация и предизвикателства като етническите църкви, новите теологични концепции и не на последно място „unchurched“ вървящите. Причините за това са:

- липсата на единна доктринална рамка, изградена на основните теологични принципи на протестантизма и характерните белези на евангелизма;
- липсата на консенсус между отделните деноминации по фундаментални въпроси на теологията;
- необоснован акцент върху духовните опитности и практики, съобразно неограничената свобода по отношение тълкуването на Св. Писание;

- динамика и засилен процес на фрагментация;
- дефицит на сериозни теологични разработки от български проместантски теолози по основни доктринални Въпроси и богослужебни практики.

Предвид сложната ситуация, в която се намира българската проместантска общност, трябва да се отпращи призив към духовните лидери на отделните деноминации за консенсус по фундаментални теологични Въпроси, в противен случай тя рискува да за-дълбочи хаоса, което ще доведе до:

- маргинализирането ѝ в религиозния живот на страната;
- игнорирането ѝ от участие при разрешаването на общество значими проблеми в областта на религията и биоетичните проблеми на нашето съвремие.

Бележки

¹ По-подробно за Реформацията вижк. Michalski S. The Reformation and the visual arts: the Protestant image question in Western and Eastern Europe. Taylor & Francis e-Library, 2003., Chadwick, O. The Early Reformation on the Continent. London, 2001., Кристен О. Реформы Лютера, Кальвина и проместантизм. М., 2005.

² Срв. Генов, Р. Реформацията, секуларизацията и националнообразуващите процеси в Европа през XVI в. В: – Реформацията. История и съвременни измерения. С., 2007, с. 2007, с. 11.

³ Срв. Хол, У. Пуританите на Балканите. С., 2008, с. 43.

⁴ Так там.

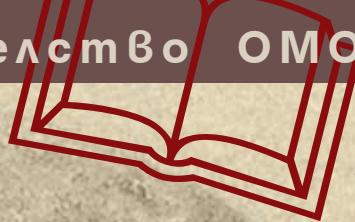
⁵ През 1908 г. е учреден и Съюзът на евангелски баптистки църкви. Освен това през 1909 г. се учредява институционалната структура на Обединени евангелски църкви, в която влизат конгрешанските, методистките и баптистките църкви. Целта на новата структура е осъществяването на институционално единство, представителство и сътрудничество на проместантската общност в България. През 1932 г. в състава на ОЕЦ влизат и Съюзът на евангелските петдесетни църкви (за първи път в света петдесетна деноминация влизат в структурите на евангелските алианси).

⁶ Съгласно справката за 1977 г., членовете на Петдесетната църква в България са: регистрирани 3077 души в 38 населени места и нерегистрирани 310 в 20 населени места. Конгрешанска църква е имала регистрирани 735 човека в 17 населени места и нерегистрирани 113 човека в 17 населени места. След Конгрешанска църква по брой се нарежда Баптистката църква, в която са членували 586 човека в 15 населени места (регистрирани) и 100 човека нерегистрирани в едно населено място. Следващата по големина е Методистката църква, която е имала регистрирани 313 човека в 7 населени места и нерегистрирани 19 души в едно населено място. Тинчевистите са били около 230 човека в 6 населени места и всички са били нерегистрирани. Съгласно справка на Комитета по Въпросите на БПЦ и религиозните култове от 1988 г. членовете на Петдесетната църква вече са 6000, като най-многочислените общности са в Бургас, Ямбол, Димитровград и София. Евангелската съборна (конгрешанска) църква има 2600 човека като най-големите общности са в Пловдив, София, Самоков, Пазарджик и Хасково. Методистката църква в онези години е имала 1100 човека членен състав, като най-много е била разпространена в Шумен, Плевен, Ботевград и София. Баптистката църква е имала 950 души членове, като най-многочислените ѝ църкви са били в Лом, Варна, Русе, София и Михайловград (дн. Монтана).

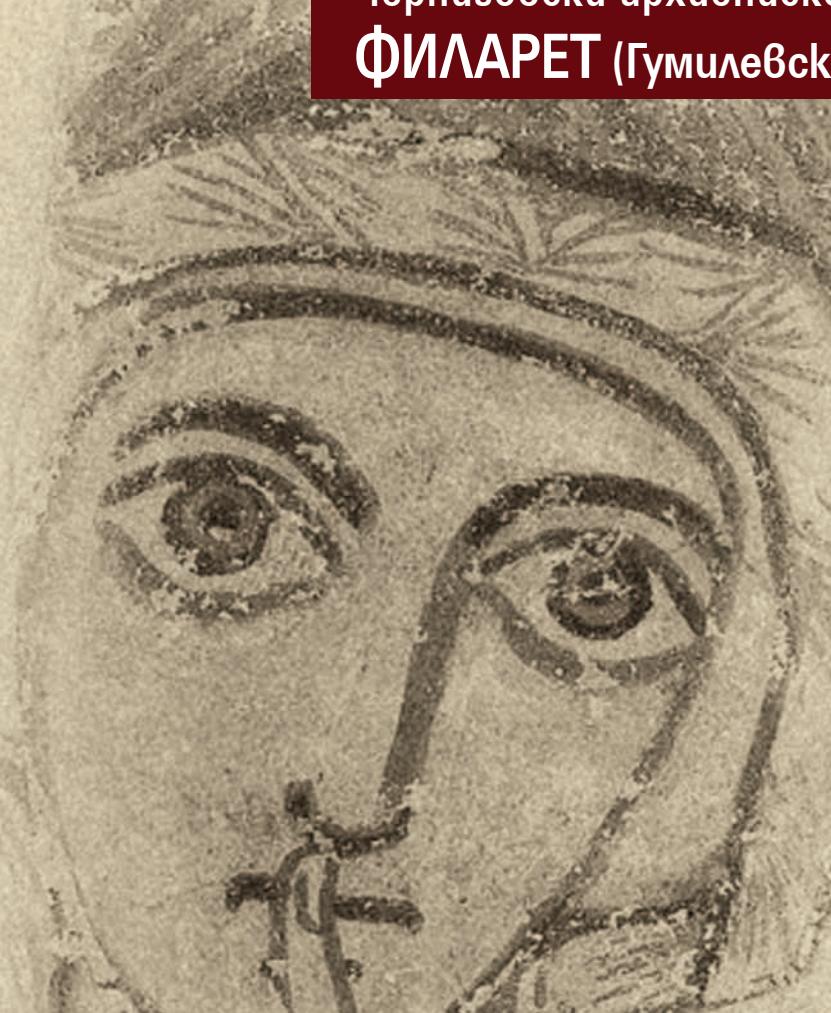
⁷ Срв. Статистическите данни от Преброяване 2011 г. на Националния статистически институт. URL: <http://censusresults.nsi.bg/Census/>

⁸ Пастор Николай Неделчев е председател на Обединените евангелски църкви в България.

нова книга на издателство ОМОФОР

Черниговски архиепископ
ФИЛАРЕТ (Гумилевски)

СВЕТИЦИ на Православието

ОМОФОР

Съдби и съѓби

Венета Дякова

*По среднощ ставах да Те славословя
заради Твоите праведни съдби.*

(Псалтир 118:62)

Тази книга ни Връща десет, дванадесет, шестнадесет века назад в Александрия или Антиохия, в Палестина, Кесария, в Тавена, в Константинопол и Солун, в Мала Азия и Горен Египет или Тибаяда.

Там и тогава.

Отдалечеността във времето ти дава друга перспектива към събитията и хората, към местата, хоризонти и реалиите. Дава ти друга блънда за Вълждане и Вживяване в съдбините и нравите на онова време, в съдбите и на онези жени – светите девици. Дава ти и ключ за осмисляне.

Там и тогава.

Там другояче падат вечерите. И залезите другояче въздвигат душата към Бога. Другояче падат страховете в сърцето и се въздвигат поривът на надеждата. Светлината по друг начин освещава Арабийските планини, целите продупчени от пещери, някога това са били най-древните каменоломни и гробници, а сега, в IV и V век – места за уединение на християнските подвижници

и подвижнички. Според известие на Паладий, имало дванадесет женски обитали, където водели богоугоден живот... В град Оксиринх, сега почти засипан с пясък, имало до двадесет хиляди монахини. Повечето са дали обет за девствотво: само и единствено от любов към Господа Иисуса Христа.

„В град Антиохия Галатийска има много деви, около две хиляди и повече; те се подвизават в свет, добродетелен живот, пазят въздържание и ревностно извършват свято то дело. Чисто и непорочно благочестие пред Бога и Отца е това: да пригледваш сираци и вдовици в техните скърби, да се пазиш неосквернен от света, да удостояваш с довършила почит презвитерите, най-вече пък ония, които се трусят в слово и поучение...“

Taka са общували девствотвото в най-ранните времена на християнството!
(...)

И какви ли ще са били тези дивни жени и девици? Как са почувствували Божието внушение, че девствената чистота е възвишено скъпоценно багатство, което трябва да се пази? И как са го избрали за своя съдба, пре-

небрегвайки всички блага, радости и наслади на светския живот?

Палестинският епископ Евсевий (IV век) пише: „В Църквата Божия има два вида живот. Единият е по-високо от природата и от обикновения живот, не се грижи нито за брак, нито за раждане на деца, нито за земно щастие, съвършено и във всичко се отделя от обичайнния живот, посвещава се на служене на Бога, от съвършена любов към небесното; избиращите този живот изглеждат като мъртви за смъртния живот, остават на земята тялом, но духом са на небето“.

Земята и небето не са едно и също.

Внезапно обзети от Христовия огън
Така ги определя св. Йоан Златоуст: като девици, още не достигнали градежесетгодишна възраст, отглеждани в разкош и изнеженост с множество слугини, носили дрехи понежни от самото им тяло, прекарвали времето си в своите благовонни покои, сред златни украсения и аромат на рози! – и – Внезапно обзети от Христовия огън! – оставят целия този разкош и пищност, забравят за своята изнеженост и крехка възраст, приемат Христовата нищета и подобно на храбри бойци встъпват в попрището на подвизите.

Кои са били тези чудни подвигнички от първите века? Знаели ли са за Христовото учение повече от нас,

които днес се кичим със святното знание на горделивия си ум?

Били са измежду най-високопоставените, най-личните и облагодетелствани жени на своето време. Дъщери на пълководци, трибуни, на императори, съпруги на сенатори, знатни патрицианки, девойки от богати аристократични домове, от пригворни фамилии. Били са уважавани, благородни, величодушни, добродетелни. Красиви.

И образовани.

Майки, които посвещават чедото си на Господа, а детето – каква мъдрост в Бога в градежесетгодишна дева, каква ревност за изповядване на Христос и за спасение на душата!...

Отрекли са се не само от житейските си удобства, раздавали са имуществото си на монашески общини и на бедни; но са изоставили и светската си образованост, за да приемат мъдрото безумие на Христовия Кръст...

„Твое постоянно занимание да бъде упражняването в Свещеното Писание. Имай Псалтира и учи псалми – съвсемва девите св. Аманасий. – Изгряващото сънце да вижда в ръката ти книга... Като станеш, първо прочети стиха: *по среднощ ставах да Те славословия заради Твоите праведни съди*и (Пс. 118:62).“

Различни са техните житейски съди, а една е за всички тях Божията отсъда: небесно-сияният Венец на праведниците.

Такава е силата на Христовия огън!
Докосната от него, чистата Аполинария се скрива от светската суета, за да посвети живота си на Бога. Скрита в тръстиките край едно езеро... рояците комари, постът, страданията и упорството га опази чистотата си скоро превърнали нежното ѝ тяло в суха кожа...

Ами Анастасия? – Преги живяла в разкош и почести, сега в сурб пост, в крайни лишения и дълбоко уединение. Едничък Бог знаел какво е понесла твърдата ѝ душа през седемнадесетте години монашески подвиг... При смъртта ѝ не личало, че е жена: гърдите ѝ били изсъхнали като листа... Ала след причастието лицето ѝ простило като огън! Анастасия станала съсъд на Светия Дух.

Имало е измежду тях и грешници, чито живот се е преобърнал, когато са били озарени от личен пример на силна Вяра, на монашески подвиг, или от красотата на нещие лично духовно присъствие. Или внезапно докоснати от крилото на Духа... Камо подвижниците Таисия, Пелагия, като удивителната Мария Егинемска, която четиридесет години чезне из миражите на Йорданската пустиня, докато грехът на тленното тяло се сприе сред препечените пясъци, а духът възтържествува в подвига...

Такава е силата на Христовия огън!..
Някои ще кажат: какво насилие над човешката природа.

А ние: оправдани според Вярата си.

И от всички тези деви, вдовици, пазителки на чистотата, майки, съпруги, живеещи в девство са произлезли и не малко дякониси, помощнички на духовниците, амми (духовни майки), нонни (почитани монахини, или почетни духовни госпожи), игумени, началстващи на монашески общности с по десетка и стотици подвижнички за Вярата, решили да живеят и да умрат в чистота за Господа, не за света.

* * *

В тази книга, съставена според обширен труд на архиепископ Филарет, ставаме съпричастни с духовния подвиг на свети жени от първите десет века на християнството. Жени с различни съдби, с различни душевни вълнения, изпитания, страдания, но с една и съща Божия награда като на изповедници на Христовата Вяра.

В службата на Сирна събота Църквата споменава по име Великите жени подвижници, известните и неизвестните.

„Слава на Тебе, Господи, Иисусе, че имаш свои съкровени раби на земята, не само мъже, но и жени“.

Неделя Сиропустна, 2014 г.

(откъс от предговора на книгата)

Автентичната СЕБЕРЕАЛИЗАЦИЯ

Паскуале Йоната

“На 33 години съм и от две години по съвет на приятел посещавам психотерапевт Във Връзка с личностни проблеми. В продължение на четири месеца се посветих сериозно на психотерапевтичната работа. Но фактът, че психологът през цялото време настояваше: „Бъди самия себе си, осъществявай, реализирай собствения си проект, не имитирай познатите на всички примери, не повтаряй като панагал етичните норми. Страй се да се наложиш и утвърдиш с креативност и спонтанност, показвай истинската си същност...“ Аз въз-

приемах казаното и се стараех да го привеждам на практика, бедата е там, че не се връзваш с религиозната ми представа и Вяра: „Който иска да върви след Мене, нека се отрече от себе си, да вземе кръста си и Ме последва“ (Мат. 16:34). Разговарях с психолога за моите вътрешни трудности и религиозни съмнения и колебания, което само затрудни терапията и се наложи накрая да я прекъсна. И се питам коя е автентичната самореализация, която не влиза в противоречие с християнството? **“**

В последните десетилетия в света на психологията действа според Паул Витц култът към самия себе си, т. нар. селфизъм, който е в основата на всички съвременни психологични течения, свързани със самоактуализация и себереализация.

Ние самите и нашите собствени преживявания са най-висшата ценност, стремеж и цел на призванието на човека: това са типичните еле-

менти и характеристики на един религиозен култ

(...)

Въщност само според мярката на собственото си трансцендиране човекът може да се реализира: в това да служи на идея, кауза, да обича някого, човек открива самия себе си. С други думи човекът е човек, когато се отваря за нещо, различно

от самия себе си, идея; когато отдава от себе си за другия, когато забравя за себе си.

Един конкретен пример от ежедневието, който показва надеждността на себенаадмогването. Когато правим снимка на едно дете: ако снимаме без знанието на детето, докато е отгадено на играта, забравило за себе си, на снимката то ще излезе естествено и спонтанно. Обратното, ако го снимаме с негово знание, експресията е пресилена или често раздразнителна или отегчена, вероятно и поради факта, че се пума как ли би изглеждало на снимката.

Според Франкъл себереализацията е вкоренена в човешкото същество чак до биологичните му основи, което може да бъде демонстрирано от следния парадокс: гору окото на човека е самотрансцендентиращо се. Способността на окото да възприема околните съвят се дължи на пълната му неспособност да възприема самото себе си. Само когато страда от някаква болест, окото възприема самото себе си, например при камаракта се гледа като през мъгла, а при глаукомата около зеницата се вижда ореол с цветовете на дъгата. Както при удоволствието, което идва от изпълнението на предназначението и смисъла.

Накратко, автентичната самореализация не е в обожаването на са-

мия себе си за сметка на смисъла, защото само този, който е изгубил смисъла на своя живот може да мечтае за себереализация, чиито граници са в самия себе си, а не като резултат, ефект от осъществяването на смисъла. Но вътре в самия себе си, нашата саморефлексия представя една фалшива себереализация, буквално перверзна. Както бумерангът, който се връща при ловеца, ако не стигне мишена, така и човекът се връща към самия себе си в стремежа да се самореализира, но загубил смисъла на мисията си за самотрансценденцииране. Тя е в крайна сметка евангелското послание и в отговор на призыва на Иисус Христос: „Защото, който иска да спаси душата си, той ще я погуби; а който погуби душата си заради Мене, той ще я спаси“ (Лука 9:24).

Ако за някого темата за самотрансцендирането сякаш се отклонява от основната тема и отвежда към други области като религията и отдалечава от психологията, ще цитират честния отговор на З. Фройд към американски журналисти на въпроса, какво е за психоанализата идеалът за психично здраве или реализацията на човека. Вместо очакваното изяснение върху проблема за удовлетворяването на първичните инстинкти, той изненадва всички, като отговаря: „Да обичаш и да работиш!“

“Посещавам психотерапевт заради депресивна невроза. Психотерапевтът ми казва, че моят Селф* все още не се е проявил, че неговият досегашен опит е изграден само от защитни нагласи, които са го задушили. Според Евангелието трябва да се откажем от себе си, но как да се откажем, ако все още не сме се намерили. Нещо повече, моят опит и усилия да живея като християнка ми донесе повече вреди, отколкото израстване. Макар и моето вътрешно желание винаги да е било да надмогна, да надхвърля себе си и моите действия от любов винаги да са били желани, не почувствах сърцето ми да участва. Мога ли да оздравея? Или Господ Иисус Христос не е дошъл за този тип болни?” **”**

Много често психотерапевтът съветва пациентта да приеме самия себе си, докато духовният наставник го съветва да неглижира себе си. Противоречието между тези два съвета е повече привидна, отколкото реална. В действителност съветът е селфът да пренебрегва Аз-а, който е съзнателният Аз със своите фалшиви открытия, обсебен от собствената си безопасност и колебания. Докато Селфът, който по съветите на психолога трябва да бъде прием и да се изяви, включва несъзнателните

Ваното, с целия си потенциал за осъществяване.

Да видим отблизо как стоят нещата. Как изглежда на психично ниво? Отричането на себе си, както Евангелието говори, няма предвид измъчването, изтезанието на себе си. Има се предвид забравянето на себе си в името на любовта към близкния. Но за да забравим себе си, ние преди всичко трябва да бъдем самите себе си. Какво означава това? Да познаваме зависимостта си от Бога и да Го следваме, да познаваме зависимостта си от Аз-а и неговите най-скрити дълбини, на Ти. Според К. Г. Юнг: „Здравата религиозност съединява съзнаваното и несъзнателното“.

Получаваме единство и свобода, само когато самите ние сме цялостни, когато познаваме собствените си неосъзнати дълбини и постепенно сме постигнали отношения на доверие с нашите помиснати чувства. Да видим как изглежда нашата тъмна страна, или по думите на К. Г. Юнг, нашата сянка, защото само този поглед ни помага да се видим такива, каквито сме.

Да се обичаме такива, каквито сме, е най-трудната задача. Именно тук вярата е единственото нещо, което

може да се изправи пред това предизвикателство, да осъществи тази задача, да ни помогне да станем способни за това. Това е Възможно само посредством доверието и изпълненото с Вяра убеждение, че сме достойни за любовта на Бога, Които априори ни е приел. Става Въпрос за това, да оставим нашия живот в ръцете на Бога и това е едновременно абдикация и върховно утвърждаване на самия себе си. Но това оставяне в Божиите ръце предполага солидна доза чувство за собствено достойнство и любов към себе си. Освен това и самата психотерапевтична практика го потвърждава, разкриваайки, че невротиците се страхуват от изоставяне, страхуват се да прекъснат връзки. Невротиците, които имат тези страхове, също така имат ниско самочувствие, с гве суми не харесват себе си.

Крайният смисъл на евангелските суми "да се отречеш от себе си", означава да се отречеш от претенцията, че ръководиш собствения си живот сам. Става Въпрос за отричане, не обединяване; отричане от любов, не от страх. Не отричане от успеха, а изоставяне на идеята, че твой е плод само на собствените усилия.

Тази история го онагледява: „Един баща наблюдавал сина си в усилията му да пренесе един голям товар. Попитал го дали е вложил всички усилия

в това начинание, при което синът отговорил утвърдително. Тогава бащата го посъветвал да не забравя следващия път да поиска и помощ“.

Става Въпрос за едно отваряне, откриване към ново измерение в живота, в което има място за Божия промисъл.

Пътят, които трябва да изминем, е свързан с приемането на самия себе си, с всичките ни ограничения и недостатъци, без да се страхуваме от агресивните и секунални импулси в нашето несъзнавано. Само така можем да придобием смелостта да бъдем несъвършени и преди всичко да виждаме без беспокойство и отчаяние дълга, задачата да изпълним идеала, за които сме предназначени.

А относно последния Въпрос, дали Христос е дошъл за тези, които живеят с изострена чувствителност за това, което сме и което трябва да бъдем, може да се каже, че Христос е дошъл точно за тях. В смисъл, че Евангелието е представено не като тежък и непосилен закон, а като благовестие, благодат, гар, обдаряване, дадено на човека от Бога, което нагхвърля заслугите на човека. Според богословското тълкуване в Стария Завет, Бог обича доброто и наказва грешника, докато в Новия Завет Бог обича и доброто, и грешния човек.

ЕДИНИЦАТА НАРЦИСИЗЪМ

“ Аз съм млад човек и не вярвам... Заради другите и по тях на вина, трябваше да понасям собственото си неглижиране, да пренебрегвам себе си. Сега когато Ви слушам да говорите за самоприемане, любов към себе си, сякаш чувам нещо съвсем ново и различно. Та нали и самият Господ е казал: „Обичай близния като самия себе си“. Моля Ви да ми обясните, как това се случва на психично ниво.

башински фигури (баша, учител, полицай, свещеник), както Свръхазът на една епоха, на една цивилизация се формира под влиянието на големи исторически личности (диктатори, царе, пророчи, духовни учители). И така цивилизационният Свръхаз, както и индивидуалният, създава строги идеали и потребности, престъпването на които се заплаща с морално беспокойство.

Една част от тези норми, която се отнася до взаимоотношенията между хората, Фройд синтезира в термина „етика“.

Проблемът е деликатен, затова ще направя уговорката, че в обяснението си ще остана в границите на психологията. Ще тръгна от някои твърдения на Фройд по отношение на етиката. В „Неудобството на културата“ се акцентира на връзката между процеса на еволюция на индивида и процеса на цивилизиране на човечеството, преди всичко свързани с появата на някои изисквания, норми на поведение, които са плод на забраните на т. нар. от него Свръхаз.

В действителност, Свръхазът се формира под влияние на различни

идеята, която стои в основата на заповедта: „Обичай близния като самия себе си...“, включва респекта към унитарността и цялостността. Затова любовта към себе си не може да се отдели от любовта към близния. Тази заповед съдържа ясна еквивалентност в любовта към себе си и към близния. Но не става въпрос за количествена еквивалентност, защото тогава заповедта би била: обичай близния си, колкото себе си, което би означавало, че ако един човек обича себе си малко и в същото време обича близния, ще бъде конкретен пример за светската етика. Очевидно не е така. Христос не говори за количест-

Вена еднаквост, а за качествена: обичай ближния като себе си за взаимната любов, в която и другите, и ние самите се обичаме заедно, защото сме едно и също, защото сме едно.

Става въпрос за нарцисизъм, който може да се определи като „единица нарцисизъм“ или като единност, възможен като нарцисизъм на алtruизма и различен от истинския, чистия алtruизъм. Както чистият нарцисизъм е патология, така и чистият алtruизъм е подозрителен и разрушителен за личността. Необходимо е да се слезе от нивото на самонадеяното разположение на алtruизма, за да се достигне нивото на взаимността, където и двете страни са взаимно на разположение да си помагат. Доказателство за това е, че еднострранната помощ определява, създава манталитет на държавна служба, на сърчава чувството за вина. Това се получава, когато действието на любов е направено като акт от самия себе, за самия себе си, не за другия, в отношение на духовна гордост.

В нарцисизма като единност човекът взима и търси доброто в другия; хубавото да сподели, да го опита с другия, той живее в диалог и в диалога с другия трябва да дава, за да вземе и даде.

Някой може да възрази, че по този начин се улеснява едно отношение на слабо отваряне към другия, ако не едно акцентиране върху егоизма. Аргументът е комплексен от психологична гледна точка, затова ще приведа само тази зден история:

– Какво трябва да направя, за да обичам ближния?

– Трябва да престанеш да мразиш себе си!

Ученикът се замислил продължително над думите, след което се върнал и казал:

– Но аз обичам себе си, даже много, и съм егоист и егоцентрик... как да се освободя от това?

– Достатъчно е да бъдеш учиш със самия себе си и твоето. Аз ще бъде доволно и ще те остави свободно да обичаш и другия.

В заключение мисля, че едно правилно разбиране на заповедта в контекста на нарцисизма като единност, позволява прилагането ѝ по един по-лесен начин, без притеснителното разбиране на Фройд за послушание. Преди всичко става ясно, че една светска етика, базирана на психологичното разбиране на заповедта, не означава, както обяснява Фройд, да се защи-

таваш от агресивността на другия, но да се отвориш да опиташ с другия тази взаимна радост, която изва от отношенията на доверие, в които виждаш другия като самия себе си, или като някого, който заслужава обич.

РЕЛИГИОЗНИЯТ ПЕРФЕКЦИОНИЗЪМ

“Преди една година пръжих благодатта на обръщането във Вратата, след години разпилан в грехове живот. Бедата е там, че оттогава непрекъснато имам странни физически неразположения, като главоболие, липса на апетит, констипация и др. Лекарите не успяват да ми помогнат и ме съветват да се обърна към психотерапевт, защото симптомите са от психосоматичен характер.

Факт е, че откакто поставих живота си на религиозна основа, чувствам непоносимо беспокойство, страхувам се да не извърша грех и макар че в ежедневието ми допускам малки грехове или почти никакви, това беспокойство гори за момент не ме напуска. Вероятно религията е, която ме разболява?

Във „Въведение в нарцисизма“ Фройд пише: „Нарцисизмът префръща морала в афтоеротично удоволствие, лишено от удоволствие“. Става въпрос за оценъчно-възприятие не на удовлетворението, но на фрустрацията (в случай на мазохизъм), но на лишаването. Когато трябва да се отрече някое удоволствие, моралният нарцисизъм винаги е на разположение.

Един пациент на Фройд споделя: „Всички в семейството станахме невротици, защото искахме да бъдем по-добри, отколкото това го допуска нашата либидинозна природа“. Това пуританско е и перфекционизъм, който прикрива морален нарцисизъм: никога Азът не се обича така, както обича своя идеален Аз.

Става въпрос за строг перфекционизъм, който безмилостно се прилага върху себе си и върху другите, с преобладаваща тенденция към справедливост, а не милосърдие. Макар че всеки човек се чувства разкъсан между това, което е, и това, което трябва да бъде, той в същото време има една относителна хармония в личността си. Перфекционистът обаче иска да се прояви различен от това, което е в действителност, и отхвърля възможността

га създава нещо позитивно от материала, с който разполага, като хвърля и губи много енергия срещу самия себе си, обществото или съдбата. Психоаналатикът Рудин е изразил същата мисъл много колоритно: „Перфекционистът е в борба с реалността“, защото тя го потисква, предизвиква в него постоянно беспокойство. И именно беспокойството е задвижващият го фактор, постоянната му мотивация в действителност, за да избегне вътрешните страдания и да си създава съвършен и неопетнен образ на самия себе си.

Перфекционистът обича идеалния Аз, който надхвърля Аз-а с непогрешимостта, безгрешността си. Стреми се да обича идеалния Аз и се заблуждава, че така обича самия себе си, не открийки нито мир, нито хармония.

Перфекционизът обаче не е запазена територия за религиозната общност, може да се открие във всички обществени и културни общности. Но религиозният перфекционизъм е най-типичният за неврозите на основата на перфекционизма.

Религиозният перфекционизъм освен това е жертва на страха и напълно противоположен на призванието на християната: „В любовта няма страх, а съвършената любов пропъжда страхата; защото страхът има в себе

си наказание и който се страхува, не е стигнал до съвършенство в любовта“ (1 Йоан. 4:18).

Суфизъмът ни дава следната история: „Какво е любовта?“ – питат ученицът. „Любовта е пълна липса на страх“ – отговаря учителят.

„Какво ни кара да се страхуваме?“
„Любовта“.

Клиничната психология, както и психотерапията, на базата на опита върху неврозите на основата на перфекционизма, твърдят, че религията има един голям враг и това не е egoизъмът, нито агресията, а страхът.

Ето една индуска история по случая: „Една майка не успява да убеди сина си да се прибира у дома, преди да се стъмни. Тогава решава да го поплаши. Казва му, че пътеката, която води до дома, е обитавана от духове, които се появяват при залез слънце. От този момент нататък няма никакъв проблем с връщането на момчето у дома навреме. Но момчето започнало да се страхува от тъмното и от духове и не смееело да излиза вечер от къщата. Затова майката му подарила един медальон и му казала, че ще го пази от духовете. Така днес момчето посреща тъмното, сгъскайки медальона в ръка.“

Психологическият смисъл на историята е ясен: една незграва религиоз-

ност усилва Вярата в силата на медальона, увеличавайки страховете, докато здравата религиозност ни дава да познаем истината за духобеше и ни прави безстрашни. Целта на страха е да изгради преграда пред силата на любовта и Вярата в Бога. За Господ Иисус Христос страхът и липсата на Вяра в Бога са най-големите неприятели на човека. Достатъчно е да прочетем в Евангелието на Матей – гл. 10, стих. 26-31, за да разберем от психологическа гледна точка как Христос в Своето учение се е стремял да помогне на човека да преодолее страха.

Любовта и Вярата в Бога са симптомите на липсата на психологичния страх.

Самонадежността е това, което най-силно застрашава избралиите пътя на религиозността и молитвата.

По време на психотерапията, както отбелязва Рудин, перфекционистът се представя по следния начин: Всички останали могат да имат каквито си искам недостатъци, аз не трябва и не можа да имам нито един.

Всеки терапевтичен подход, който си поставя за цел да помогне на човека да преодолее тази самонадежност и гордост на перфекционизма, се среща със строгата до крайност религиозност, апелираща с евангел-

ския стих: „Бъдете съвършени, както е съвършен небесият Ваш Отец“.

Този стих е бойният вик във войната на перфекционистите, най-силната им част, зад която се крие като оправдание обсесивната им невроза. Те не приемат истинското значение на фразата. Ако четем Мат. 5:43-48:

Чули сте, че е било казано: Обичай ближния си, а мрази неприятеля си. Но Аз Ви казвам: Обичайте неприятелите си и молете се за тия, които Ви гонят; за да бъдете чада на Вашия Отец, Който е на небесата; защото Той прави слънцето Си да изгрява на злите и на добрите, и дава дъжд на праведните и на неправедните.

Защото, ако обичате само ония, които обичат Вас, каква награда Ви се пада? Не правят ли това и бирниците?

И ако поздравявате само братята си, какво особено правите? Не правят ли това и езичниците?

И тъй ще бъдете съвършени и Вие, както е съвършен Вашият небесен Отец.“

В тези суми няма и следа от перфекционизъм, нито намек за спрavedливост и липса на недостатъци, както настоява перфекционистът. Говори се за любов към Враговете, за толерантност, широта и разбиране на доброто

и у лошите и несправедливите. И това е истинският духовен перфекционизъм.

Евангелието предпазва от липса на Вяра и перфекционизъм. Тя е представена от фарисеите, които се наричали чисти, прави, верни и като перфекционистите от всички епохи и типове, стават жертвa на същите представи и механизми на принуда.

КАК ДА ОБИКНЕМ ПЪРВИ

На 19 години съм, от няколко месеца участвам в едно религиозно движение на млади хора и се чувствам много добре. Единственият проблем е затруднението, което изпитвам да се отворя към другите и да обикна първо аз. Чувствам че, самокогато другите първи се отворят, аз успявам да дам всичко от себе си. Опитвам се да осмисля всичко това във връзка със срамежливостта, ленивостта, но най-вероятната причина за моето поведение, според мен е, че може би не искам да се показвам слаб, пасивен и женствен. Дълбоко в себе си се страхувам, че религията ме прави по-малко мъжествен: прав ли съм?

Може би да, прави впечатление, че Джорджо има добра саморефлексия. В своята книга „Бъдещето на една иллюзия“ Фройд заклеймява религиозното отношение като женствено в същността си, защото според него Вярващият като абсолютизира идеята за Бащата не може да не се постави в положението на роб или на жена (според патриархалното разбиране на Фройд, жената е подчинена на мъжа).

Затова религиозният човек според Фройд е фатално зависим, пасивен, подчинен. Макар и напълно несъгласен с Фройд, трябва да признае, че понякога личният религиозен опит може да лиши от мъжественост човешкото поведение, правейки го по-страхливо, отхвърлящо и без доверие в здравия разум. Очевидно е обаче, че това се отнася за религиозен опит, който не е автентичен. Но освен това сме пред великолепен момент, в който Фройд не заклеймява в неговата истинска ценност „новото“ отношение, основано на разбирането за екзистенциалната относителност. Тук става дума за осъзнаното възприемане на отношенията с Бащата и достигане на такъв духовен опит, много

по-комплексен, в сравнение с амбивалентността на несъзнаваното: господар-роб, мъжественост-женственост, власт-подчинение.

Това „ново“ отношение се основава на гълбинния опит да бъдем обичани от Бащата. Основава се на уникалното усещане за ценността ни в очите на Бащата и сигурността, че всички истински усилия за един плодотворен и добър живот са подкрепени от един провиденциален и покровителстваш Баща.

Обратно на Фройд, аз съм на мнение, че религията е важна за психичното израстване и зрялост, защото този, който е убеден, че Бог прощава нашите слабости, е по-разположен да приеме недостатъците, липсите и дефектите на едно истинско отношение. Убеждението, че Бог МОЖЕ ДА ГО ОБИЧА, независимо от недостатъците му, е силна защита срещу въпросите на неумолимия и ненаситен Супер-Аз. Често и правилно се говори, че трябва да обикнем първи (да възлюбим другия, както Бог ни възлюби) или „активната“ действената любов, но за да следваме това, първо трябва да си припомним за „пассивната“ любов, за получената любов, какво е да бъдем обичани, преживяването на радост и свобода, когато се чувстваме обичани. Само по силата на тази пасивна обич човек може да

израства и живее, както се случва на децата.

В заключение, Веднъж придобито това дълбоко вътрешно разбиране за личностната любов на Бога в самия себе си, може да се възприеме и личностната любов на Бога като другия. Това означава, че във всеки един момент от живота трябва да се мисли и Бог и близките. А близкият е всеки човек, когото срещаме, независимо от неговата раса, социален слой, култура, политическа принадлежност или каквото и да било, което ни пречи да го заобичаме първи.

Превод от италиански:
Мария Иванова

Из книгата „Психотерапията и религиозните проблеми“

* *Self* е труднопреводим термин, от немски език – *Selbst*, на руски език – *Самость*, на сръбски език – *Сопство*, на български език се превежда като *Аз самия*. В психологията на К. Г. Юнг – като архетип на цялостната личност. В психологията на Х. Кохут терминът *Self* обозначава сърцевината, ядрото на личността. *Self* е сложно формирана, устойчиви конфигурация на взаимодействищите си вградени качества на личността и влиянието на обкръжението. (Бел. рег.)

ДИМИТЪР ЗОГРАФ

И НЕГОВАТА ПЪТЕКА

Маргарита Друмева

Човек със строго лице и строги обядди, изглежда, сякаш знае накъде Боги пътят, по който Върви. Не би се отклонил от него. Не би се повлиял от модите на XIX век, които стремглаво окупират вътрешния живот на българина и появяващите се изпод четкаата и боите художествени творби под влияние на процесите в Западна Европа. Това е, което му е завещано от бащата, и точно тази традиция усъвършенства докрай. Такъв е Димитър Зограф (1796-1860), когото специалистите наричат „един от главните стълбове на българската иконопис през XIX век“, макар за него да се знае малко и днес да е поставен в сянката на по-малкия си брат – Захари Зограф. Интересно е да се промъкнем в техните противоречия и да видим как от един корен израстват два клона, обърнати в различни посоки.

През XVIII век възрожденската стихия обзема българите в Османската империя. Разширява се кръгозорът, мнозина българи заминават да учат в чужбина. По българските земи се развива Тревненската художествена школа, чиито първи произведения гатират от самото начало на века (1704 г.) и потвърждават наличието на възрожденски прояви още преди

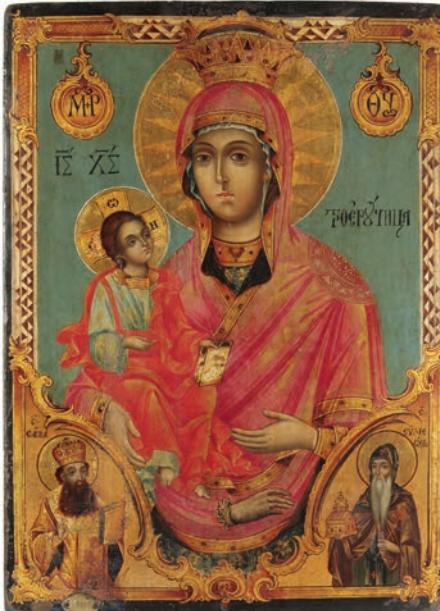

Паисиевата история. Цели родове и фамилии се обучават в зографското изкуство. От това време са останали над 100 имена на зографи само от една тревненска фамилия. Сред тях работят дори жени. На иконите са изобразени красиви лица, богати дрехи, цветя; дърворезбата се развива едновременно с иконописта и от бита влизат в църквата. Тревненски иконостаси, гвери, тронове и аналогии се появяват в северна Добруджа и Румъния. По тях има елементи от растения, животни, чудовища, митологизирани образи. Тревненски зографи рисуват стенописите на много църкви в цялата Османска империя.

В последните десетилетия на XVIII в. се формират Дебърската резбарска школа, Банска и Самоковската художествени школи. Народното изкуство прелива в църковното, като едини и същи майстори творят и за бита на българина, и за духовните му нужди.

Основател на Самоковската художествена школа е Христо Димитров, бащата на Димитър Зограф и Захари

Зограф. Роден е в средата на XVIII век в с. Доспей, поради което по-късно е познат като Доспевски. Тази фамилия носят и неговите внучи. Като малък Христо учи иконопис в Света гора при вуйчовците си – монаха Паисий и Лаврентий, игумен на Хиландарския манастир. През 1770 г., заедно с единия си чичо, заминава за Австрия и там продължава обучението си. От това пътуване е останала голяма сбирка гравюри на западни майстори като Албрехт Дюрер, Рембранд, Гвидо Рени, Жан Кало и др., които по-късно стават достояние и на неговите синове. След завръщането си Христо Зограф работи в Света гора (1797 г. –

Димитър Зограф, Св. Богородица Троеручица със св. Сава и св. Симеон Сръбски

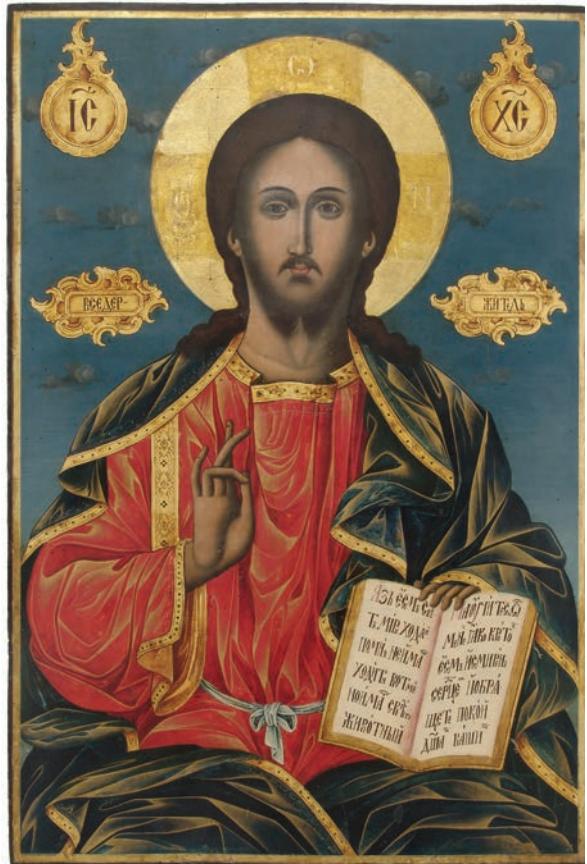
Димитър Зограф, Св. Богородица Достойно ест със св. Йоан Богослов и св. Йоан Рилски, Рилски манастир

стенописи и икони в наоса на параклиса „Свети Димитър“ в Зографския манастир на Атон, в Македония, Софийско, Пазарджик и Самоков, където основава школа.

Собственият му стил се отдалечава от традицията на късновизантийската иконопис и поставя началото на българската Възрожденска живопис. Негови икони се намират в Митрополитската църква в Самоков, кое то разбираме от съведения за получени пари в църковните кондати срещу името „Христо Даскало“, а иконата там „Христос Вседържител“ (1797) е негово дарение „от руфет дюлгерски“. В параклиса „Архангелски събор“ се намира негова богато украсена с барокови орнаменти и цветя икона, типична за неговия стил и стилистиката на Самоковската школа. Други негови подписани творби са иконата на св. Николай в църквата „Св. Георги“

В с. Голямо Белово (1808), в Пловдив и в Щипската църква „Св. Богородица“: „В лето 1810 Христо рукою из Самоков“. Цикъл икони на Христо Димитров се пазят в с. Ново село, Щипско. През 1793 г. той рисува иконата „Христос Велики Архиерей“ за софийската църква „Свети Никола Стари“, унищожена при бомбардировките над София през 1944 г. Негови икони, рисувани от 1795 до 1818 г., са открити в Пловдив, Асеновград, Враца, Благоевград, Баткунския манастир, Костенец, Пазарджик и гр.

Христо Димитров изработва стенописи и икони в параклиса „Св. Иоан Богослов“ в Жилищните постройки на Рилския манастир в югоизточното крило, в непрекъсната конкуренция и противопоставяне между Банска и Самоковската школи. Рисува цикъл от житието на св. Лука, включително уникалната сцена „Свети Лука рисува Богородица от натура“, както и старозаветни сцени, чудесата на Христос, заобиколен от знаците на зодиака и ангелската иерархия, израз на неговото виждане за структурата на Вселената, движена от Христос. Там присъстват още нравоучителни сцени – „Страшният съд“, „Чисто и нечисто изповедание“, „Архангел Михаил изважда душата на богатия“, „Водение при Врачка“, които стават много популярни през Възраждането. Сцени от Богородичния цикъл са изобразени

Димитър Зограф, Христос Вседържител,
Карлуковски манастир

в църквата „Въведение Богородично“ на син фон, със звезди, а образите са разположени в медалиони. Стенописите в църквата близо до гроба на св. Иван Рилски са с раздвижени пейзажи, а образите са от класически тип. Стенописите в старата Хрельова църква, датирани от 1794 г., са свалени и съхранявани в манастирския музеи. Пак там майстор Христо рисува стенописи и икони от иконостаса на Гробищната църква „Въведение Богородично“ (1795 г.), в постницата „Св. Лука“ (1795 г.) и в църквата „Покров Богородичен“ (1809).

През 1796 г. се ражда първият син на Христо Димитров – Димитър, който

Димитър Зограф, Успение на св. Йоан Рилски. Гостоприемство Авраамово

израства в бащината работилница. Синът явно често е съпроводждал баща си по църкви и манастири, понеже са документирани същите връзки с ктитори и архитекти в по-сътнешно време. Когато Христо Димитров умира през 1819 г., 23-годишният Димитър е вече завършен майстор, който поема управлението на иконописното ателие. Под неговите грижи попада по-малкият му брат – Захарий, който тогава е само на 9 години, и става негов ученик. През 1830-31 г. двамата братя работят заедно почти като равни – по-големият получава четири дяла, а по-малкият – три, от сумата, за която са се спазарили.

От брака на Димитър Зограф с Християния (1822), дъщеря на видния сакоковски търговец на добитък чорбаджи Косто, се раждат седем деца, повечето от които стават иконописци и художници. Единственият портрет на Димитър Зограф е нарисуван от сина му Зафир, познат по-късно с името Станислав Доспевски. Счита се, че портретът е нарисуван след смъртта му. Когато Зафир заявява желанието си да получи академично образование в Русия, бащата се противопоставя. Можем само да предполагаме кое са причините за това негово убеждение – може би различията между академизма и светското изку-

смво, от една страна, и от друга – иконописната традиция, чиято чистота Димитър Зограф предано ще отстоява до края на живота си. Все пак, Християния се намесва и Зафир завършива Имперската художествена академия в Санкт Петербург.

До 1832 г. Димитър и брат му Захарий работят заедно, след което двамата се разделят. Три години по-късно Захарий Зограф се установява в Пловдив. От този период започва активната 18-годишна кореспонденция между младежка и духовния му наставник Неофит Рилски, чийто портрет е първият кавалетен портрет в творчеството му. След 10-годишно отсъствие Захарий Зограф се завръща в Самоков и се жени за Катерина. Вероятно тогава рисува с акварел портрета на „кокона Катерина“. От четиридесета им синове само един наследява художническия занаят на баща си. Пак от този период са емблематичните му композиции „Притча за богатия и бедния Лазар“ и „Смъртта на богаташа“ в Бачковския манастир, наститени със забележителни женски образи.

Особено отношение има Захарий Зограф към Християния. През 1844 г. той рисува един от най-забележителните си портрети – този на братовата си съпруга. Захарий е твърде свободомислещ, артистичен и емоционален, в противовес на строгата фигура на

Захарий Зограф, портрет на Неофит Рилски

Димитър. Изобразяването на светски женски портрет през 40-те години на XIX век е революционен акт за Българското възраждане, както казва Бисера Йосифова, зам.-директор на Националната художествена галерия. Захари израства в тяхното семейство и вероятно в нейно лице се смесва образът на мацката и жената, „стопляла студената атмосфера в дома на Димитър Зограф“, и добре разбирала буйния нрав на девера си. Захари рисува в разцвета на женската ѝ сила, с „колбаш“ на главата, какъвто са носели богатите жени в това време, с пищни нанизи от златни пенди и гердани от ситет маргарит. Християния Зографска наистина е била способна да привлече внимание с изключителната си достолепост

Захарий Зограф, портрет на Христиания

и самочувствие, одухотворено лице, разкошно облечена според модата на времето и с осъзнаната си красота. Какво е ставало в сърцето на Захарий, дали любовта му е била греховна, както твърдят съвременните писатели, впечатлени от тази история и от забележителния ѝ портрет, не знаем...

Димитър Зограф и още няколко представители на Самоковската школа участват в изписването на централната църква в Рилския манастир, задача, която някои определят като „най-голямата на века и най-представителен паметник на Възраждането“. За да се запълни огромното проследство със стенописи в съзвучие

с православната иконография, е изработен единен тематичен план. Работата на Димитър Зограф трябва да започне от стенописите на неговия баща в костницата и постницата на Рилския манастир. Използват се по-скоро непопулярни библейски теми, с фолклорни елементи и нравоучителни сцени, в които присъстват дяволи и врачове. Негово дело са изографисаните странични параклиси и част от параклисите в жилищните крила, в другата част работят зографите на Банска школа. В рисунките се вплитат образи на ктитори, с блестяща форма, ярки цветове, игра с линията и изобилие на детайли.

В цялото си творчество Димитър Зограф остава верен на православната икона. По правило не подpisва своите творби. Според Асен Василев това се дължи на характера и ценностната система на майстор Димитър:

„Бил напълно скромен и сържен човек, без желание за прослава, без да намира за необходимо гори да се подpisва на своите икони, докато Захарий Зограф почти навсякъде е оставил надписи и подписи за своята работа, а в някои случаи е рисувал и портрета си по църковните стени. Разбирането на Димитър Хр. Зограф да не изтъква личността и името си особено много затрудняват изследвачите на неговото изкуство.“

Димитър Зограф, Предателството на Юда. 1824. Параклис „Св. Йоан Богослов”, Рилски манастир

Димитър Зограф, Бичуването на Христос. 1824. Параклис „Св. Йоан Богослов”, Рилски манастир

В началото на 50-те години на XIX в., когато Зафир заминава за Санкт Петербург, към Димитър Зограф, Иван Образописов и Димитър Молеров е отправена покана да изпишат Външния и Вътрешен притвор в главния храм на Великата лавра „Св. Атанасий“ в Света гора – най-престижната поръчка за времето си. Предвидено е българските художници да работят там най-малко три години. За Атон обаче заминава Захарий Зограф като пълномощник, който да преговаря за заплащането и да направи оглед. Обаче се случва друго: той остава в Атон за 17 месеца и за една година сам успява да изпише Външния притвор на храма във Великата лавра. Поръчват му да нарисува още много икони за атонските манастири и се връща в Самоков госта богат. Но поръчката към тримата зографи за стенописите във Вътрешния притвор на главния храм във Великата Лавра е отменена и дадена на други. Захарий получава писмо от атонския си приятел Дионисий Лафотис през 1853 г., в което му съобщава, че при тях работят други художници и „...друга работа засега нямаме. Ако Вашата честност беше докарала от началото и брат Ви, за да направи той лицата (образите), би добил голямо уважение и много манастири щяха да го повикат, но сега се колебая и грешката стана от твоя страна.“

Захарий Зограф, автопортрет

Захарий Зограф е имал огромно самочувствие като художник. Навсякъде оставя образа си в стенописите на Бачковския, Троянския и Преображенския манастир, наред със светците. Запазени са негови писма до Неофит Рилски и „сметководните“ му тефтери, от които се добива впечатление, че е знаел цената си и е умел да се пазари с криторите за заплащането. Вероятно това е причината да изпратят него в Атон като посредник. Купува къщи, глокани, имоти, но активно участва и в българските просвещенски процеси. В едно от писмата си до Неофит Рилски пише така:

„...носим български глави (тикли) и едни сме гъркомани, а други туркомани и трудно се намира у някого любородно сърце. Развращението царува и зависима!...“

В стенописите на Бачковския манастир Захарий Зограф рисува пловдивските фанариоти в пламъците на огнената геена в сцената на „Страшния съд“. Нарича ги „ненаучени българи, които пропагат в невежеството и простотата, от която се гнусят всички народи европейски...“. И казва, че чака „да се обърне на чорбаджията сърцето, за да познае нещастието българско...“.

Захарий създава впечатляващо количество огромни стенописни ансамбли в най-големите български манастири, но изследователите му твърдят, че те са повърхностни, изрисувани с отлична техника, амбициозно бързо, но без вдъхновение. Епископ Порфирий Успенски, големият познавач на православното изкуство, твърди гори, че стенописите му в лаврата „осърбяват окото и естетическия вкус“. По-лакави са мненията за иконите му, но всъщност и те отстъпват пред силата и майсторството на братовата и башината му иконопис.

Много е писано и мислено върху вете противоположни стихии в българското изкуство – христоцентричното от една страна, чийто пример е Димитър Зограф, чието творчество е вид богослужение, вдъхновено от Светия Дух и служи за Божия прослава; и егоцентричното светско изкуство, където в центъра твореца

Захарий Зограф, св. Кирил и Методиј (1848), Троянски манастир

поставя сам себе си и всичко върши за своя прослава. В тази втора група мнозина поставят Захарий Зограф, чието име те считат като синоним на „христоцентричество“, „проправил пътя към залеза на иконата и нейната смърт“ след Освобождението, и негодуват, че именно той е обявен за емблема на българските иконописци. Това противопоставяне прераства в тотално отричане на „вечномъртвия академизъм“ и цяла плеяда български художници, свързани с него. Като всяка крайна позиция, тази също започва да звучи зловещо, без мъдростта на поклонника, който оставя везните за съд пред Божия престол.

През 1853 г. в Самоков пламва епидемия от тиф. Християния се разбо-

Димитър Зограф, Жертвата Авраамова. 1827-1830.
Старата постница „Успение на св. Йоан Рилски“,
Рилски манастир

Димитър Зограф, Иисус Христос от Тайната
Вечеря. 1827-1830. Старата постница „Успение
на св. Йоан Рилски“, Рилски манастир

лява. Хекимиинът (лекарят) забранява посещения при нея. Въпреки това Захарий отива, за да се сбогува, и я целува. Християния умира, месец след нея издъхва и Захарий. Близките му плащат 70 гроша за „опростителна книга“, т.е. индулгенция, за да спасят душата му, преди да го погребат.

Малко преди да издъхне, Захарий признава пред йеромонаха, който отива да го изповядва:

„В детинската своя любов си казвах сред лято: ако тя поискам сняг, ще се изкача нагоре в планината, под върха Мусала ще стигна и в шепните си сняг

ще ѝ донеса. И посред зима си казвах: ако тя ми поискам теменуги, ще избягам, ще ига в долна земя, там, където настъпва Вече пролетта, и с кумка теменуги ще се върна при нея, за да узнае колко много я обичам. Повярвай ми, отче – още чувам звънливия смях на невръстната Християния, защото после... после, отче, тя никога Вече не се засмия.“

На 9 октомври 1860 г., неделя, Димитър Зограф отива на църква и присъства на литургията. Връща се вкъщи и поръчва да му направят кафе. Когато се връща, за да му го поднесат, разбираат, че майстор Димитър е починал. ■

Фондация „Покров Богородичен”
Издателство „Омофор”
София 1330, ул. „Младежка искра” 3
тел.: (02) 987 16 55
e-mail: omophor@gmail.com

www.pravoslavie.bg
www.omophor.com

Книжарница
<http://shop.pravoslavie.bg>
e-mail: bookstore@pravoslavie.bg

* * *

Електронни издания
<http://ebooks.pravoslavie.bg>
e-mail: ebooks@pravoslavie.bg

pravoslavie . bg

